

Петро Мірчук

**АКТ ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ**

30. ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ

(його генеза та політичне й історичне значення)

Друге видання

МЮНХЕН 1953

Петро Мірчук

АКТ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

30. ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ

(його генеза та політичне й історичне значення)

Друге видання

diasporiana.org.ua

МІЮНХЕН 1953

*Михайло Жульовий
Лондон / Олітаріо
Канада квітень
1994р*

1. ДВІ КОНЦЕПЦІЇ

Акт відновлення української держави, проголошений у Львові 30 червня 1941 р. з ініціативи Організації Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери, є подією великого історичного значіння не тільки в історії українського націоналістичного руху новітніх часів, але й в історії українського народу. А тому причин постання та наслідків акту 30 червня 1941 р. треба шукати не в самих розвоєвих тенденціях українського націоналістичного руху та в дальшій долі ОУН, але, насамперед, в сучасному положенні української справи і в перспективах боротьби українського народу на тлі новопосталої міжнародної ситуації.

Який же ж був стан української справи і які можливості здійснення ідеї відновлення української державности зарисовувались у зв'язку з назріваючими подіями напередодні 1940-вих років?

Большевицько-московська окупація наддніпрянської України, головно ж у другому десятиріччі свого існування, розчарувала зовсім навіть найбільших симпатиків „радянської-неділимої”. Тільки ж, з другої сторони, безоглядний большевицький терор, штучно організований у великанських розмірах порядком кари голод та все нові хвилі „чисток” обезголовили українську національну стихію та залякали загал. У висліді цього — напередодні другої світової війни на Наддніпрянщині поза горсткою запродавців не було серед українського населення ні добровільних оборонців, ні прихильників большевицько-московської окупації України, та в той же час не було там теж діючої політичної організації, чи хоч би діючого політичного руху національно-самостійницького характеру.

Інакше було на західно-українських землях, зокрема в Галичині. Широко розгорнена революційна дія УВО і опісля ОУН доповнювала й завершувала національно-політичну свідомість широкого загалу українського населення, заактивізувала його і зробила здібним до безпосередньої революційної дії. Тільки ж, для політично думуючої людини мусіло бути ясним, що доля української держави мусить вирішуватися на Наддніпрянщині. А тому позитивну розв'язку української справи могла принести лише війна між окупантами України, в першу чергу ССРСР і третьою силою.

Отже, українці ждали війни, яка мусіла сприяти справі відновлення української державності. Ждали війни всі; та в зовсім різному розумінні того „ожидання” лежала якраз та лінія, що ділила українські політичні сили на два фронти: інтервенційний і революційно-визвольний.

Загал українських партій стояв на становищі т. зв. інтервенціонізму: вони ждали, що збройний удар окупантів України з третьою силою автоматично, сам собою створить ситуацію, в якій питання відновлення самостійності української держави прийде на порядок дня і буде кимось позитивно розв'язане. Українцям, значить, треба тільки спокійно виждати на той догідний момент, який сам прийде.

На зовсім іншому становищі стояли визнавці революційно-визвольної концепції. Вони вважали, що українцям в час назріваючого збройного удару Німеччини й ССРСР не вільно займати вибіваючого становища чіпляючись до чийогось воза, чи плентаючись у хвості подій вже хочби з таких трьох причин: Поперше, вже досвід визвольних змагань 1917-23 рр. повинен переконливо повчати всіх українців в тому, до чого доводить відсутність у провідної групи власної ясної ідеї і власної ініціативи та ставлення української справи залежно від того, до чого „нас змусять обставини”; подруге, відомо, що принцип повторності в історії не мислимий і не було ні теоретичних, ні тим більше реальних під-

став припускати, що у висліді другої світової війни повториться така догідна для відновлення української держави ситуація, як була в 1917 р.; потрете, не було найменших познач на те, що майбутній противник ССРСР гітлерівська Німеччина сама заініціює ставлення української справи згідно з інтересами українського народу. А вже тимбільше з принципових і престижових мотивів політичний провід мусить мати власні пляни дії і власною ініціативою творити ситуацію в якій Україна була б підметом, а не слухняним знаряддям в чужих руках. Ясна річ, що революційно-визвольний шлях незрівняно важчий і вимагає багато жертв крові. Та вся історія України повчає, що український нарід може здобути незалежність тільки власною боротьбою.

Оцеї основний поділ на прихильників інтервенціонізму, тобто узалежнювання української справи від плянів інших держав, та на визнавців орієнтації на власні сили, які головний натиск кладуть на власну дію українського народу, не тільки поставив по одній стороні Організацію Українських Націоналістів, а по другій всі інші українські політичні угруповання, але, напередодні німецько-більшевицької війни зарисувався виразно теж внутрі самої ОУН. Це, як відомо, було основною **органічною** причиною роздвоєння ОУН в 1940 р. Голова Проводу революційної ОУН Степан Бандера пише про це так:

„Краєвий Провідник Тимчій-Лопатинський і я їхали до Андрія Мельника, щоб йому, як Голові ПУН-у предложити від революційного активу Організації такі проєкти-вимоги, які а) устійнювали би твердо генеральну лінію революційно-визвольної боротьби і самостійницької політики серед бурі надходячих подій, б) поладнали б справи самого ПУН-у так щоб він був гарантом реалізації такої концепції, і в) встановили б відповідну до пляну і до ситуації розставку сил і керівництва. В обговореннях виявилось цілком виразно, що стоять

проти себе два різні розуміння ситуації, дві протилежні концепції-пляни.

„Андрій Мельник і ПУН поставили головний наголос на те, щоб визвольні змагання провадити в пляні розвитку міжнародного укладу сил, в пляні розвитку війни. Поставили ставку на війну інших держав проти ССРСР, на Німеччину, яка мусіла в таку війну вступити. Тому Німеччину трактували як союзника. Включення справи визволення України в німецько-советський конфлікт, до якого йшло, і достроєння нашої політики так, щоб не викликати конфлікту й неприхильного наставлення з боку Німеччини — це було основне заложення, з якого виводилися всі висновки. Активність і послідовність в тому, що йшло по такій лінії, пасивність, стриманість і вижидання в усьому, що під тим поглядом було невиразне, сумнівне. Теж справи боротьби на рідних землях, її посилення, форм і пляномірности трактувались під кутом вбудування в воєнний конфлікт.

„З другої сторони революційний актив ОУН ішов по лінії власної революційної боротьби. Нормування її після своїх вимог і потреб, а не достосування до зовнішньої ситуації. Загальну ситуацію і сторонні сили розцінювано з нашої точки погляду, відповідно до їх відношення до справи визвольної боротьби України. Не узалежнювання нашої боротьби від політики якоїсь держави, але найдалше посунена стриманість, доки вони виразно й реально не поставляться позитивно до визвольних змагань України. Ведення в кожній ситуації принципової політики і визвольницької діяльності, без огляду на міжнародну ситуацію і становище чужих сил.

„Для збереження незалежності і всесторонності зовнішньої політики і закордонної діяльності націоналістичного руху перевести зараз такі приготування: Андрій Мельник, як Голова ПУН-у з частиною Проводу повинен під час війни перебувати в Швейцарії, чи іншій нейтральній країні, яка має тверду лінію зберегти нейтральність у війні між Німеччиною і західними

державами. Там треба творити головний закордонний центр визвольного руху, який буде репрезентувати його на міжнародному форумі, і наскільки це буде можливе під час війни — керувати цілою закордонною діяльністю, зв'язувати акції по обох сторонах. Рівночасно, не гаючи часу, зараз створити два політично-оперативні закордонні центри, які мають організувати нашу діяльність і провадити політичну акцію згідно з генеральною лінією Організації в комплексах обох воюючих сторін.

„Проекти і вимоги предложені Тимчієм-Лопатинським і мною Андрій Мельник, як Голова ПУН-у, потрактував так, що апробуючи деякі з них, відкидав якраз ті наймаркантиші, що становили стрижінь цілого пляну.

„Відносно постановки діяльності й боротьби на рідних землях Андрій Мельник відкидав можливість розгортання широкої збройної боротьби, партизансько-повстанчої акції в існуючій міжнародній ситуації, хоч би того дуже вимагало внутрішнє положення на рідних землях. В тому питанні ставив (Андрій Мельник) такі перспективи: війна ційно розгортається. Можна рахувати з певністю на війну Німеччини з ССРСР. Нам треба виждати пригожого моменту і включити свою боротьбу у війну проти большевизму. За той час треба розбудувати, підготовляти і зберегти свої сили. Навіть коли б ми мали втратити багато з існуючих сил і позицій через масове виселення західних земель, то не можна починати повстанчої боротьби в існуючій ситуації, коли ми були б відокремлені в ній, бо цим можна стратити шанси і спроможність на боротьбу в пізнішій, пригожій ситуації. Німеччину трактуємо як нашого союзника і мусимо достосувати свою боротьбу до розвитку міжнародних подій, бо той розвиток іде в корисному для нас напрямі, помимо тимчасового, тактичного порозуміння між Німеччиною і ССРСР. Рівнож плян до постановки незалежної закордонної діяльності Андрій Мельник відкинув в головних точках”. (Степан Банде-

ра: „В десяту річницю створення Революційного Проводу ОУН”. „Сурма”, лютий-березень, 1950).

Так, отже, чіткий двоподіл українського політичного світу на визнавців орієнтації на власні сили та на прихильників інтервенціонізму, орієнтації на чужі сили, який зарисовувався теж всередині ОУН і довів до її роздвоєння, був основною характеристичною прикметою внутрішнього стану української справи напередодні німецько-більшевицької війни. По дні сторони станула революційна ОУН під проводом Степана Бандери, по другій всі інші політичні середовища включно з організацією полк. Андрія Мельника.

Зовнішня ситуація була в той час для української справи несприятлива. Німеччина, як ми згадували, не давала ніяких познач позитивного ставлення до справи відновлення незалежності української держави. Не виявляли свого заінтересування в тому й західні альянти вже хоч би тому, що виступаючи в обороні жертв німецької агресії вони дали запевнення незмінності кордонів Польщі та Чехословаччині. Можливості заактуалізування української справи та здобуття симпатій для протибільшевицької боротьби українського народу в західних альянтів давала фінляндська війна, в якій симпатії західного світу були по стороні жертви більшевицької агресії — Фінляндії. Та це були тільки можливості, які треба було українцям використати власною ініціативою.

Все це ще більш переконувало в konieczності власної ініціативи і власної дії, без яких українська справа не виплине на поверхню дня. Тому то, коли прихильники інтервенціонізму, орієнтуючись на чужі сили ждали війни, як фактора, який сам собою принесе позитивну розв'язку української справи, то революційна ОУН, орієнтуючись на власні сили українського народу, ждала війни тільки як нагоди, що дасть змогу ширше розгорнути власну дію і зробити Україну підметом бурхливих подій.

Відповідно до цього революційна ОУН приступила негайно до підготовки до великих завдань.

2. РОЗБУДОВА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СІТКИ В КРАЮ

Головну увагу звернув Провід революційної ОУН на розбудову організаційної сітки в краю. З тією метою тодішній Краєвий Провідник ОУН Володимир Тимчій-Лопатинський зараз же після створення Революційного Проводу ОУН 10. лютого 1940 р. повертається до краю. Цим разом йому не пощастило: перейшовши кордон він зустрівся несподівано зі спеціальним відділом контролю охорони пограниччя і в боротьбі з більшовиками він згинув разом з Опришком-Медведем та Зеною Левицькою, порозривавшись гранатами. Та вслід за ними повертається в Україну ще кілька груп, між ними й кількох членів Революційного Проводу ОУН, які скріплюють і розбудовують краєву сітку.

Приєднання західно-українських земель до УРСР використовує ОУН для того, щоб розбудувати організаційну мережу на осередніх та східніх землях України. Завданням Краєвого Проводу було „посилити організаційну політичну й боеву діяльність на рідних землях, зокрема на осередніх і східніх українських землях так, щоб на всіх землях України досягнути такого посилення революційного потенціалу й зорганізованого підпілля, як на ЗУЗ”.

Особливу увагу звернено на мілітаризацію підпілля з огляду на передбачувані можливості розгорнення широкої повстанчої акції. Треба було числитися з можливістю намагання більшовиків ліквідувати головну базу зорганізованого націоналістичного революційного підпілля шляхом масового виселювання населення західної України. ОУН була рішена розгорнути в такому випадку в широких розмірах збройну боротьбу з відділами НКВД, які переводитимуть виселювання. Ця

збройна акція ОУН мала початися тоді, коли цього вимагатиме положення на українських землях, зовсім незалежно від того, яка буде в той час міжнародна ситуація і який буде дальший хід війни.

Провід ОУН був свідомий того, що революційна боротьба в ССРСР вимагає багато жертв. Та питання жертв революційної боротьби передискутовано вичерпно вже в часах організування й дії УВО та в перших роках боротьби ОУН і до нього повертатись не треба було. Надто вся дотеперішня практика большевицького режиму в ССРСР доказувала, що при відсутності будьякої революційної дії поневоленням Москвою народам доводилось складати більше людських жертв, як при наявності революційної дії.

Повне зрозуміння для конечности жертв в боротьбі виявило все українське населення своєю поставою до ОУН. Завдяки цьому ОУН за большевицької окупації не тільки не потребує самоликвідуватись, як це зробили всі інші українські партії й організації, але вдержується і міцніше не дивлячись на жорстоку большевицьку нагінку і на те, що велика частина провідного членства опинилась на еміграції.

В другому році окупації західно-українських земель перевели большевики у Львові великий політичний процес членів ОУН. На лаві оскаржених засіло кількадесят молодих студентів. Большевики сподівались задемонструвати широким українським масам моральне заломання членів революційного підпілля, їх жаль і каяття та засудження діяльності ОУН і її проводу і цим знищити симпатії українського загалу до ОУН. Та гідна постава всіх підсудних на процесі розвіяла всі сподівання большевиків. Підсудні, признавшись до участі в революційній діяльності не висловлювали ніякого каяття, а навпаки, публічно признали революційну дію правильною і коли кількох із них засуджено на кару смерті, а інших на багато літ важкої тюрми, то всі вони прийняли присуд з повним спокоєм. Така гідна і мужня постава юних революціонерів заскочила навіть

большевицьких суддів, а серед населення замість сподіваного большевиками відчуження від ОУН викликала подив і поглиблення симпатій до революційного підпілля.

Жвава діяльність ОУН за большевицької окупації мала сильний, освідомлюючий вплив на всіх тих українців зі східних земель, які в якому то не було б характері прибули на західно-українські землі і тут могли безпосередньо, а не в сосі ворожої большевицької агітки побачити й пізнати український націоналістичний рух. А виїзд західно української робітничої молоді до праці на осередніх і східних землях України викристалало ОУН для поширення націоналістичної пропагандивної праці та для оснóвування організаційних клітин ОУН на осередніх і східних землях України.

3. З НІМЕЧЧИНОЮ, ЧИ ПРОТИ НІМЕЧЧИНИ?

Ставлення такого питання напередодні німецько-більшевицької війни видавалось українським „реальним” політикам чудним і недоречним. Логічним і політично-правильним здавалось їм таке ставлення: Якщо ми бездискусійно проти большевиків, тоді мусимо бути з тими, хто теж проти большевиків. А такою стане скоро гітлерівська Німеччина; значить — ми мусимо іти з Німеччиною. Можна різно уявляти собі й реалізувати цю співпрацю з німцями, можна мати слушні застереження до тих чи тих потягнень німців, але ж, в ніякому випадку не вільно українцям іти проти німців, бо це було б на руку тільки большевикам.

На такому становищі станула побіч інших політичних середовищ, як ми вже згадували й організація полк. Мельника. Причина цього насамперед в тому, що політикам цієї категорії видається самозрозумілим і основним, що проти большевиків українці мусять іти тільки з **кимось**.

Зовсім інакше підходили до справи визнавці орієнтації на власні сили. Вихідною точкою для них є інтерес української нації, в сучасний мент — справа відновлення української державности і тому визнавці орієнтації на власні сили оцінюють кожну зовнішню силу відповідно до того, як вона ставиться до справи відновлення самостійности і соборности української держави.

Стоячи на такому становищі і передбачуючи неминучість німецько-більшевицького збройного зудару, який розграватиметься насамперед на українських землях, революційна ОН уважала конечним поставити собі питання, — як бути українському народові: з Ні-

меччиною, чи проти Німеччини, — розглянути його всебічно і знайти правильну відповідь, яка мусіла бути висновком із ствердження того, як ставиться Німеччина до української справи.

Гітлерівський режим Німеччини визначався особливо скритістю й підступністю: нацистівські володарі Німеччини ніколи не розкривали наперед своїх плянів, навпаки, вони намагались завжди якнайзручніше приховати їх. Тому і про німецькі пляни супроти України загал українців до приходу німців в Україну не міг знати нічого певного. Тільки ж, — нічого певного в позитивному; бо, щоб підозрівати німців у злих намірах, було аж надто багато причин. Вже сама „біблія” нацизму, А. Гітлера: „Майн Кампф”, мусіла насторожувати українського читача. На сім сот сторінок того програмового твору Гітлер тільки двічі згадує Україну й українців: раз, згадуючи свої молоді літа, в яких зароджувався його шовінізм, він описує як то він зайшов раз у Відні до парламента і там почув, як якийсь „рутенський” посол відважився виголошувати промову в своїй „пів-дикунській” мові і як ця „безличність” викликала в молодого Адольфа страшну лють; в друге говорить Гітлер про Україну в політично-програмовій частині свого твору як про багату країну, яку повинні використати німці, бо вона замешкала народом, що не має ніяких державнотворчих здібностей. Правда, в виданнях „Майн Кампф”-у, що друкувалися в час німецько-більшевицької дружби, ті місця пропускані, а друкування їх в попередніх виданнях приватно вияснювано як річ „історичну”, писану тоді, коли, нібито, в автора не було ще завершеного політично-програмового погляду. Але ж, ніякого іншого погляду, який виявляв би прихильну поставу нацистівської Німеччини до української справи, ні Гітлер, ні ніхто інший з гурта його співробітників ніколи не висловив. Всі друковані за нацистівських часів праці німецьких авторів про Україну підкреслювали природні багатства української землі та плодючість українського чорнозему і дбайливо

промовчували факт, що ту землю замешкує від віків український нарід, який завжди змагав і змагає до збереження своєї державно-національної суверенности. Після прочитання таких творів малося завжди враження, що це не познайомлення німців з батьківщиною та з історією українського народу і з його національно-політичними змаганнями, але — опис багатой „нічєї” землі, яку повинні собі взяти, прогнавши большевиків, німці.

Ті, яким пощастило познайомитись з гітлерівською пропагандою на внутрішньо-німецькому ринку, знали, що таке писання про Україну не випадкове, а плянове, бо гітлерівські вожаки на справді збиралися йти в Україну тільки для того, щоб перетворити її в німецьку колонію.

Для ширшого українського загалу багатомовною була постава німців в справі Карпатської України, як теж відносно Галичини в вересні 1939 р. та відносно українського життя на Лемківщині й Холмщині в 1939-41 рр. Для нікого не могло бути тайною, що мадяри зайняли Карпатську Україну за повною згодою або й на пропозицію Німеччини так, як поляки чеське „Заользя”. Коли в критичний час до міністра закордонних справ прибула спеціальна карпато-українська делегація, щоб неутралізувати німецьку піддержку мадярських імперіялістичних плянів супроти Карпатської України, Рібентроп збув її нічим заявляючи, що „Німеччина щойно починає студіювати українське питання і покищо Карпатська Україна мусить піти під владу Мадярщини”. Думаючи людина мусила прийти до висновку, що якщо б нацистівські вожді брали хоча б теоретично до уваги можливість створення української самостійної держави, яка повинна б бути в приязних стосунках з Німеччиною, то не провокували б продажею Карпатської України в мадярське ярмо гострого невдоволення 45-мільйонного українського народу ради здобуття хвилих симпатій мадярських імперіяліс-

тів; пляни гітлерівської Німеччини супроти України, значить, мусіли бути темні.

Такі висновки підтверджувало передання з легкої руки німцями большевикам Галичини в вересні 1939 р. як теж постава німецької влади до українців на Холмщині. На Лемківщині німці дозволяли українцям організувати культурно-освітню працю тому, бо сподівалися, що свідоме національно і ворожо наставлене до поляків, як недавніх окупантів, населення Лемківщини автоматично становитиме ізоляційний пояс, який замкне польському підпіллю контакти з Мадярщиною. На Холмщині такої потреби не було і тут німецька влада не то не сприяла українцям, але якраз навпаки, ставила їм аж надто часто більші перепони в праці, як своїм недавнім ворогам-полякам. Для прикладу: коли для польських учителів виплачувано платню з доручення німецької шкільної влади правильно вже від жовтня 1939 р., то для українських учителів ново-відкритих українських шкіл та сама німецька шкільна влада відмовлялася виплачувати належну їм платню більше як рік, а місцями аж до 1941 р.; німецька адміністраційна влада на Холмщині вперто і послідовно відмовлялася визнати українську мову рівноправною з польською і шовіністичні польські війти, що їх німці залишали в урядунні по українських селах, відмовлялись приймати будьякі письма в українській мові; українська поліція на Холмщині творилася самочинно і тільки важкою боротьбою її вдалося здобути рівні права з польською поліцією й витиснути польських поліцистів, насаджених німцями, з українських сіл. Такі перепони в організуванні українського життя з сторони німців і спеціально з сторони гітлерівсько-партійних чинників зустрічалось в кожній ділянці.

Децо інакше ставились до українців і до української проблеми частина німецьких військовиків. Відомо, що серед старшинського складу німецької армії (що звалася „Вермахт”) існувала весь час сильна гостро-опозиційна група, члени якої, почуваячись не меншими німецькими

патріотами як націонал-соціалісти, уважали пляни Гітлера перетворити всю Європу в німецьку колонію і вести ради цього війну з цілим світом — божевільними. Вони були свідомі того, що Німеччина мусить мати союзників, яких можна здобути собі тільки щирим шануванням суверенних прав даного народу; найповажнішим потенціальною союзником в боротьбі з Москвою уважали вони українців і тому не заперечували прав українського народу і його змагань до державної самостійності. (З тих кругів змогла революційна ОУН одержати досить докладні і вірогідні інформації про дійсні пляни гітлерівців, що до України, які по суті виявилися тотожними з плянами большевиків, а в деяких нюансах ще й жорстокішими).

Але ж, при владі були гітлерівці, а не „Вермахт“!...

Супроти того, провід революційної ОУН прийшов до висновку, що український нарід не тільки не сміє йти з німцями, але й не може залишитися неутраляльним: не міняючи в нічому свого, безкомпромісово-ворожого ставлення до большевицької Москви, українці мусять виступити рішуче й відкрито проти німецьких нацистських плянів замінити москалів німцями в колоніальному визиску України.

Приготовляючись до виступу проти гітлерівської Німеччини революційна ОУН ясно усвідомляла собі, що український нарід піде за українськими націоналістами проти німців тільки тоді, коли німецька ворожість до української справи стане для нього наявною і очевидною. Звичайно, німецька ворожість мусіла скоро себе виявити сама. Та ждати, крім всього іншого не можна було ще й тому, що політичні середовища, які вірили в можливість співпраці з німцями, баламутили народ обіцянками, що „після війни німці дадуть українцям змогу зажити вільним життям“, а покищо весь український нарід повинен помагати німцям в боротьбі з большевиками задачею всіх наложених контингентів, висилкою тисяч синів і дочок України на „добровільну“ працю до Німеччини та точним виконанням всіх доручень ні-

мецької влади. Такі вияснювання й обіцянки, ширені деякими українцями, які реклямували себе найщирішими патріотами й найрозважнішими політиками і навіть прикривались назвою українських націоналістів, дезорієнтували й дамобілізували загал. Ізза цього грозила аж надто серйозна небезпека, що, подібно як соціалісти в 1917-18 рр., і тепер „Україну злії люди присплять, лукаві, і в вогні її окрадену збудять“.

В такій ситуації — з одної сторони, не можна було вижидати бездільно автоматичного розвою подій, з другої ж, не вільно було теж передчасним виступом проти німців відштовхувати від себе український загал, який в той час не усвідомляв собі ще якслід німецької небезпеки. Єдиним виходом з цього було — створити примусову ситуацію, в якій Німеччина неспровоковано мусіла виявити своє справжнє ставлення до української справи і свої дійсні пляни супроти України.

Так зродилась концепція проголошення Акту відновлення української держави вже в перших днях німецько-большевицької війни.

Своє рішення продовжувати революційну боротьбу за визволення України теж проти нового окупанта України, що ним в тих обставинах могла стати лише Німеччина, зазначила революційна ОУН виразно в Постановках II. Великого Збору ОУН, що відбувся в березні 1941 р., так:

„1. Організація Українських Націоналістів бореться за Суверенну Соборну Українську Державу, за визволення поневолених Москвою народів Східної Європи й Азії, за новий, справедливий лад на руїнах московської імперії ССРСР. Організація Українських Націоналістів продовжуватиме всіма силами революційну боротьбу за визволення Українського Народу, не зважаючи на всі територіяльно-політичні зміни, які виникли б на терені Східної Європи“.

4. УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМІТЕТ

Чіткість поділу українського політичного світу на два табори, на інтервенціоністів і визнавців орієнтації на власні сили, та ідеологічно-політична боротьба між ними, не мусили бути переможною перепоною в тому, щоб створити таки з усіх українських політичних середовищ один координаційний центр. Потреба такого центру була насамперед у тому, щоб стимулювати відношення українців до чужинного світу. Політична розпорошеність дає ворогові змогу вигравати одних проти одних і знаходити когось, хто піде на його послуги; існування і діяльність одного центру облекшує займати одностайну поставу, яка депримує ворога.

Тому то революційна ОУН, будучи вповні свідомою, що їй не вдасться відтягнути інтервенціоністів на свої, революційні позиції і що весь тягар революційної боротьби на два фронти мимо всіх зусиль мусітиме й далі нести сама ОУН, виступає вже в 1940 р. з ініціативою творення єдиного українського політичного центру на еміграції.

Користь для загально-національної справи від одностайної постави всіх політичних середовищ виявилася вже при нагоді однодушної відмови українців в початках другої світової війни від участі в війні проти західних альянтів по німецькій стороні. Те, що в висліді окупації західно-українських земель більшовиками в Німеччині та на занятих німцями територіях опинилися не тільки проводы українських політичних партій та організацій, але й поважна кількість боєздатної молоді, пробували німці використати для себе так, щоб заангажувати українців політично, у формі відповідних декларацій, та ефективно у формі українських військових

частин, у боротьбі проти західних альянтів. Та в відповідь одержали вони — однодушну відмову. Не важно тут, які причини заставляли окремі політичні середовища зайняти таку позицію; фактом залишається, що ніодне українське політичне середовище не прийняло німецької пропозиції ангажуватися в якій би це не було формі проти західних альянтів.

Цю, правильну з української точки зору позицію зайняли тоді всі українські політичні середовища стихійно, без взаїмних нарад і без якоїнебудь координації. Та такої стихійно-одностайної постави всіх українських політичних середовищ згідно з загально-українським інтересом важко було сподіватись у назриваючому німецько-більшевицькому конфлікті. Коли для кожного українця є очевидним, що український нарід абсолютно не заінтересований в німецько-англійській, чи німецько-французькій війні, то проблема українського інтересу в випадку німецько-більшевицької війни багато складніша. А одночасно й таке, чи інше становище українців в цьому випадку багато важче своїми наслідками, як в тому. Назриваючий конфлікт насував конечність творення одного центру.

Переговори з поодинокими політичними середовищами зустрілися відразу з поважними перепонами. Престіжеві претенсії, програмові противенства, давні анімозії, то що, зарисувалися в повній гостроті. Проводы галицьких партій поставили питання, як їм бути зогляду на те, що в Галичині вже в перших днях більшевицької окупації вони себе формально і фактично самоліквідували; уенерівський осередок А. Лівичького, побіч врожнечі до гетьманського руху, висунув престіжеві претенсії, щоб його уважати державним центром; мельниківці постановили вимогу, щоб всеукраїнський політичний центр, який створиться, підчинився вождеві полк. Андрієві Мельникові.

Всі ті труднощі вдалося в великій мірі перебороти і в висліді остаточних нарад створено у Кракові 22 червня 1941 р. **Український Національний Комітет**, в склад

місця призначення залишали пост перекладчика та переходили в підпілля.

Завданням членів похідних груп було: а) сконтактуватися з членами ОУН на місцях і в особистій зустрічі з'ясувати їм нове політичне положення та плани організації; б) створення ситуації, яка змусить німців виявити своє дійсне ставлення до української справи, шляхом маніфестування по всій Україні відновлення української державності та організування українського державного апарату; в) використовувати всі протиукраїнські виступи німців для формування й закріплення протинімецьких настроїв широких українських мас; г) організувати в відповідний мент активний протигітлерівський спротив.

Технічні завдання похідних груп згідно зі згаданими інструкціями схоплює один із учасників так:

а) ...Негайно організувати на військовий лад похідні рої; підбирати людей, по можливості військовиків, відданих ідеї ОУН, певних та відважних бойовиків;

б) придбати необхідні засоби до походу, маючи на увазі терен, час і спроможності;

в) поведінка в новому терені: **конспірація перед німцями, не виявляти їм ані завдань, ані цілей походу; маскуватися перед кожним ворогом взагалі. Натомість вести широко освідомлюючу працю серед своїх, цебто серед мас українського народу;**

г) докладно використовувати подані гасла-клички в новому терені, цебто на українських землях, де діють вже тепер підпільні з'єднання ОУН—СД. Коли б будь-де лінії були перервані, або зайшли будьякі зміни, повідомляти „гору” і налагоджувати лінію зв'язків;

г) з німецькою армією покищо не заходити без потреби в спори й непорозуміння. У випадках труднощів, або персекуцій зі сторони німців, звітувати й очікувати дальших заряджень в цій справі;

д) ці напрямні є тимчасові; залежно від постави німецької армії кермуватися так, як того вимагає безпека, добро й честь української нації;

е) звіти посилати через зв'язки”. (Микола С. Чарторийський; „Від Сяну по Крим” ст. 11-12).

Інший член похідних груп описує:

З МАРШУ ОДНОЇ ПОХІДНОЇ ГРУПИ

22. червня, 1941. цього самого дня, коли Наполеон почав свою кампанію на Сході, перейшовши кордони російської тюрми народів, робив те саме Гітлер. Цього ж дня вранці уконститувався в Кракові Український Національний Комітет, складений з представників усіх українських угруповань, крім вождівської мельниківської групи. На чолі Комітету станув ген. В. Петров. Ціллю створеного Комітету було засвідчити перед зовнішнім світом, що в обличчі важливих подій всі українці стають одноставно в захист спільної ідеї. Факт заіснування цього Комітету затривожив німців.

Деякі члени цього Комітету, члени ОУН, напр., Ярослав Старух зараз вимаршували, як відповідальні за похідні групи, на Схід. Кордон переїхали в возах під сіном. Йдучи вслід за німецькими частинами, а в багатьох місцях її перебігаючи, лучилися з членами ОУН, які діяли під советською окупацією і встановляли там на місцях українську владу, проголошуючи відновлення її сливе в кожному селі і містечку. Найбільш активний був, як завжди, незрівняний пропагандист сл. п. Ярослав Старух. Ця людина не мала ні хвилини відпочинку. З риском власного життя він перехитрював німців, раз подаючися, як член, ним створеної фіктивної «пропаганда-компанії», другий раз, як «дольмечер», третій, як член Червоного Хреста. Всі ми нераз наражували життя. Наші документи були фальшовані нашим технічним звеном або «вкрадені» в німців. Декого з наших німці вели на розстріл, але нам вдалось вибратися і перехитрити полеву жандармерію. В цей час вже вийшло доручення гестапо арештувати Стецька Ярослава, що був в одній з похідних груп, а гестапо його шукало на терені Кракова.

Наша група роздобула тягарове авто, пофальшувала, згл. викрала відповідні бланкети і оздобивши авто написами фіктивної «пропаганда-компанії» продиралася крізь фронт в напрямі Львова. Прорвавшись в одному місці крізь фронт, ми загналися аж за большевицькі лінії. Почувши з-заду кулементний вогонь, ми лише з трудом вирвалися з оточення большевиків. В'їхавши іншим разом в міновані поля, ми тільки завдяки щасливому випадкові не вилетіли всі в повітря. Ще іншим разом ми видісталися лише завдяки особистому ризикові життя провідника нашої групи з переслухання розвідних старшин німецьких частин. Провідник підступно погодився піти в першу лінію до полонених на переслухання і звід-

там втік. В одному місці загородила нам дорогу жандармерія й вимагала вертатися до штабу за окремим дозволом про перебування в прифронтовій полосі. Знаючи, що нас чекає, якщо б ми зголосилися в штабі, ми зарискували поворот до місця перебування штабу і через кілька годин поверталися назад цим самим шляхом, без жодних документів, ризкуючи воєнним судом, якщо б нас ще раз задержали. Ми мали щастя. Наша незмінна мета була продертися скорше до Львова, як це вдалося німецькій армії згл. гестапо. Німецькі бойові частини вважали нас за загорілих фанатиків, які чортові лізуть в зуби. Наскільки це відповідає правді, знають ті, яким відомі чини одного із наших провідників сл. п. Ярослава Старуха, що розірвав себе гранатою в 1947 р., але не здався ворогові.

Поборюючи різноманітні труднощі, ми прорвалися до Львова. На вулицях ми читали величезні написи нашої ОУН, що діяла під більшовиками: «Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава!» «Хай живе ОУН!» «Геть з окупантами української землі!» «Україна для українців!» і т. п. Негайно віднайшли зв'язок до місцевої організації. Нас повідомлено, що Краєвий Провідник ОУН, сл. п. Іван Климів Легенда, оперує з своїми частинами в околиці Золочівщини і з'явиться на днях, як лише матиме змогу пробитися крізь фронт. Читаємо величезний заклик до українського народу від імені українських збройних сил, організаторів для боротьби за державність, підписаний ст. лейтенантом Легендою Євгеном, як Головно-командуючим.

У Львові ще за-довго до приходу німецьких військ оперували вже українські самостійні частини. Львів був швидше в руках українських відділів, як німецьких. Навіть ці частини, які зі сторони німецької перші ввійшли до Львова, були українці в німецьких мундірах. Уже в час нашого маршу ми чули від фронтових частин, що їхні літаки заобсервували бої на вулицях Львова, в яких вжито танків, і вони припускають, що українські національні повстанські частини вже оперують у Львові. Фактично боївки ОУН зводили там вуличні бої в часі, коли фронт стояв під Яворовом, намагаючись визволити арештованих більшовиками в'язнів.

Мусимо підмітити, що весь час німці були затривожені легкою перемогою. Вони підозрівали, що це якась хитра тактика більшовиків. Ми не чули в німців радості, з приводу швидкого просування вперед. Навпаки, у всіх була якась тривога перед невідомим. Їх лякали великі простори і брак союзників в них. Тільки стихійне відчуття неправильності політики Гітлера і спонтанне шукання якогось союзника в цих безконечних просторах створювало серед фронтових частин невороже в той час ставлення до нас, що нам вможливило посуватися

рівнобіжно з ними, або і перед фронтовими відділами. Коли б цього психологічного стану в німецькій фронтовій армії не було, ми були б всі постріляні, заки перейшли кілька кілометрів операційних теренів. Не завжди наші фальшиві, або вкрадені документи мали належні стампілі від різних військових властей. Це були здебільш документи на свободний побут в прикордонних полосах, а ми ж були на терені бойових операцій, де вешталися большевицькі розвідчики, навіть цілі бойові відділи. Коли ми раз загналися на побічні шляхи, щоб уникнути контролю німецьких полевих жандармів, нас взяли німецькі форпости за большевицьких диверсантів і тільки через дивний припадок не привітали вогнем. В час нашого маршу ми мали змогу не один раз бачити непевну ситуацію в німецькій армії, яка, хоч йшла залізними колонами вперед, але сливе завжди була розгублена і можна було інколи чути про можливість відвороту з цього чи іншого відтинку фронту.

В час нашого маршу ми допомогли, чим і як могли українським полоненим. Всіх нас дуже зворушив такий дрібний факт, коли один український полонений ломаною українською мовою сказав нам: «Ви добре робите, але уважайте, щоб була **«Самостійна»**. Він не знав української мови, але в нього було наше серце. Цього голосу не розуміли і не хотіли розуміти гітлерівські загарбники. Кожен з нас ще і ще раз закликав стати, як треба, проти всього світу, щоб ідеал цього анонімного українця, який не знав навіть своєї рідної мови, був здійснений. Цей українець ішов в ворожий полон. Він певно не живе вже, але його заповіт, заповіт невідомого українця живе в наших серцях. Під московською і комуністичною поволокою живе Україна, б'ється полум'яне українське серце. І в цю невидиму Україну ми віримо. — («Сурма» — 1. листопада 1949 р. — «Як це було»).

6. УКРАЇНСЬКІ ЛЕГІОНИ

Орієнтація на власні сили не означає принципового відкидання всякої посторонньої допомоги. Ясно, що в боротьбі за визволення треба використати кожен можливий шанс, яка приближує нас до цілі. Річ у тому, щоб сторонні сили уважати тільки допоміжними, а не основними, і використовувати їх відповідно до потреб нашої справи, а не навпаки, як це роблять інтервенціоністи. От тому то, коли заіснувала можливість використати відому ворожнечу між німецькими військовими кругами („Вермахтом“) і гітлерівською партією для організування українських військових відділів, то революційна ОУН рішила використати їх.

Потреба військового вишколу членства і взагалі української молоді та зорганізування українських військових частин у зв'язку з виготовленням організацією широким пляном політичної дії була очевидною. Самостійно переведені конспіративні військові вишколи організаційних кадрів не могли задоволити потреб. Тому висунуто проект зорганізування вишкільних військових частин при німецькій армії, точніше при використанні німецької армії проти гітлерівськими військовими кругами. Так прийшло до створення двох українських легіонів: північного легіону, названого німцями „нахтігаль“ під командуванням Романа Шухевича, та південного, званого „Ролянд“, під командою майора П. Організування таких легіонів мусіло, само-собой, статись тільки при збереженні певних передумов і їх було визначено поставлено. Такими передумовами було:

1. Українці зацікавлені тільки в боротьбі з більшовиками і тому організовані українські легіони не смі-

ють бути в ніякому випадку ні фактично, ні навіть декларативно вжиті проти західних альянтів.

2. Українські легіони не можуть уважатися складовою частиною німецької армії; вони мусять уважатися окремими боевими частинами під командуванням українських старшин і залишатись весь час в диспозиції свого українського політичного проводу, приділені до легіонів німецькі старшини повнять тільки ролю військово-технічних інструкторів; на військових мундурах всі члени українських легіонів носитимуть українську державну відзнаку — тризуб і йтимуть у бій під своїми національними синьо-жовтими прапорами.

3. З приходом на українську територію українські легіони стають зародком самостійної української армії, яка поповнятиметься воєнопонесеними українськими червоноармійцями та добровольцями з-поміж українського цивільного населення.

Всі ці вимоги знайшли повне зрозуміння в компетентних кругах німецьких військовиків. Вони прийняли всіх їх з одним тільки застереженням і то технічного а не принципового характеру, а саме, — деякі з передумов вичислені в другій і третій точці, мусять покищо залишатися в тайні з огляду на спротив гітлерівсько-партійних керівних органів, який повинен бути щойно зломаним. В цьому напрямі вели вони відповідну акцію і рівночасно ж, німецькі військові круги були переконані, що поставлення німецького уряду перед доконаними фактами заставить його числитися з ними; а таким доконаним фактом мало бути перетворення українських легіонів в українську армію. Таке становище німецьких кругів давало Організації змогу свобідного використання тієї півлегальної форми військового вишколу та організування військових частин.

Проти гітлерівські круги німецької армії не виправдали покладаєних на них надій: ні в 1941 р., ні три роки пізніше, в липні 1944 р. при спробі вбивства Гітлера та переведення державного перевороту вони не виявили потрібної рішучості й продуманої пляновості дії і в

обох випадках скапітулювали перед Гітлером. Українська політична акція 1941 р., організована революційною ОУН, зустрілась з симпатіями, але не будь якою ефективною піддержкою німецьких військових кругів.

Та це не зв'язало рук українським легіонам. Південний легіон в перших днях німецько-більшевицької війни перейшов до Румунії, а звідси в Україну. Північний, під командуванням Романа Шухевича вже в дні вибуху війни перейшов західний кордон СРСР і йдучи по п'ятах відступаючим більшовикам ввійшов 30 червня 1941 до Львова, де його з захопленням зустріло українське населення. Легіон Шухевича взяв теж участь в народній маніфестації у Львові з приводу проголошення відновлення української державности.

Коли Гітлер, довідавшись про акт 30-го червня, наказав безпощадно ліквідувати всякий прояв самостійницьких змагань українського народу і в висліді цього гестапо заарештувало прем'єра та ще кількох членів українського уряду, обидва українські легіони складають заяву лояльності українському урядові і відмовляються підчинятись після проголошення відновлення незалежности України німецькому військовому командуванню. На доручення гестапо обидва легіони роззброєно й інтерновано, а старшин, в тому насамперед Романа Шухевича, що був політичним командантом обох легіонів, засуджено на кару смерті.

Та виконання присуду здержано. А після деякого часу в'язнення арештованим запропоновано зголоситись до українських поліцейних відділів. У Шухевича назриває тоді новий плян: роля легіонів була закінчена, вони залишилися вірними українській владі аж до своєї ліквідації, а відповідальні за таку поставу старшини легіонів не відкликали свого рішення навіть під загрозою виконання на них смертної езекуції; після ліквідації легіонів залишився тільки людський матеріал, який і на дальше належало використати для української справи. Факт, що при арештуванні провідного активу ОУН німці покористувались підступом, давав українцям мораль-

не право вжити тої самої зброї проти німців. Шухевич гелоситсь до служби в українській поліції й дає доручення зробити те саме всім інтернованим членам легіонів. А коли всі вони опинились таким способом на волі, збирає їх в одну поліцейну частину під своїм командуванням і, — опинившись знову при зброї, переходить з цілим відділом, в повному боевому виряді в ліс, щоб розбудувати українську підпільну збройну силу.

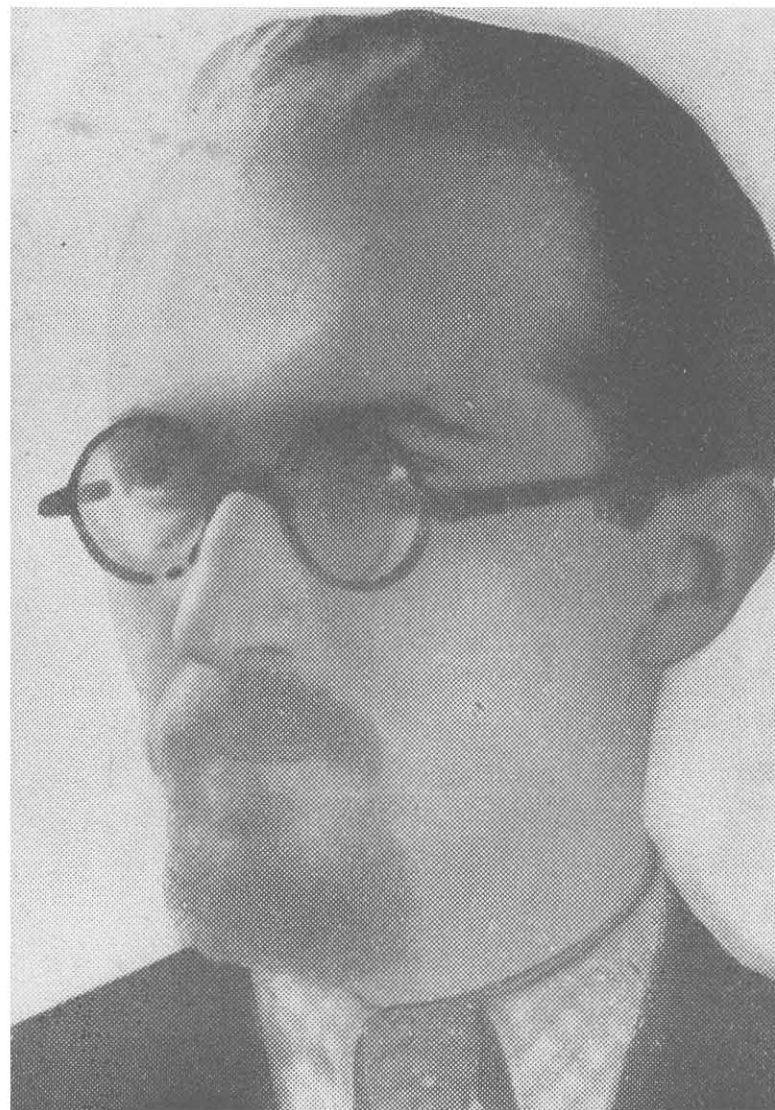
Так колишні члени українських легіонів вирвались на волю, щоб здійснити поставлену при формуванні тих легіонів передумову, що на українській землі вони перетворюються в складову частину української армії. Перейшовши в ліс, вони ввійшли в склад Української Повстанської Армії.

7. АКТ 30-го ЧЕРВНЯ, 1941 Р.

В дні 30 червня 1941, негайно після відступу большевиків зі Львова, відбулися у Львові, з ініціативи ОУН під проводом Степана Бандери, у салі товариства „Просвіти” Національні Збори, при участі всіх провідних українських діячів, які перебували в той час у Львові: Представники ОУН з'ясували зборам конечність ініціативи й виразної політичної акції зі сторони українців з огляду на історичні події, що почали розграватись на українських землях і запропонували заманіфестування волі і дійсних бажань українського народу перед усім світом і перед історією Актом відновлення Української Державности. Національні Збори однодушно і з видним ентузіазмом схвалили цю пропозицію й уповажнили голову Національних Зборів Ярослава Стецька створити Тимчасове Управління для організування української влади й державного життя на звільнених від большевиків теренах. Це тимчасове управління, як це було зазначено опісля в маніфесті, „підпорядкується українському національному урядові, що створиться у столиці України — Києві”.

Ще цього самого дня спікер львівської радіостанції*), названої радіостанцією іменем полк. Євгена Коновальця, відчитав текст Маніфесту Національних Зборів такого змісту:

*) Спікером львівської радіостанції, який відчитав Акт відновлення Української Держави, був студент Юліан Савицький; заарештований у зв'язку з цим він після чотирьох років в'язнення в німецьких тюрмах і концтаборах загинув в концтаборі Ебенезее на початку травня, 1945 р.

ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО

Голова Національних Зборів у Львові, 30 червня 1941 р. і Голова Державного Правління відновленої Української Держави.

АКТ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

1. Волею українського народу, Організація Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку покладали свої голови цілі покоління найкращих синів України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її творця і вождя Евгена Коновальця вела в останніх десятиліттях кривавого московсько-більшевицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, взиває увесь український народ не складати зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена суверенна українська влада.

Суверенна українська влада запевнить українському народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння його потреб.

2. На західніх землях України твориться українська влада, — яка підпорядкується українському національному урядові, що створиться у столиці України — Києві.

Українська національно-революційна армія, що твориться на українській землі, боротиметься далі проти московської окупації за Суверенну Соборну Державу і новий, справедливий лад у цілому світі.

Хай живе Суверенна Українська Держава!

Хай живе Організація Українських Націоналістів!

Хай живе Провідник Організації Українських Націоналістів — Степан Бандера!

Льва-Город, 30. червня, 1941 року.

ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО

Голова Національних Зборів

Голова Української Католицької Церкви Митрополит Андрей Шептицький та Голова Української Православної Церкви на Волині Митрополит Полікарп благословили Акт Національних Зборів і видали з того приводу окремі Пастирські Листи:

ПАСТИРСЬКИЙ ЛИСТ МИТРОПОЛИТА КИР АНДРЕЯ

З волі Всемогучого й Всемилосердного Бога в Тройці Єдиного зачалася нова епоха в житті Державної Соборної Самостійної України.

Народні Збори, що відбулися вчорашнього дня, ствердили й проголосили ту історичну подію.

Повідомляючи Тебе, Український Народе, про таке вислухання наших благальних молитов, взиваю Тебе до вияву вдячності для Всевишнього, вірності для Його Церкви і послуху для влади.

Воєнні часи вимагатимуть ще многих жертв, але діло розпочате в ім'я Боже з Божою благодаттю, буде доведене до успішного кінця.

Жертви, яких потреба конечно до досягнення нашої цілі, полягатимуть передусім на послужному підданні справедливим наказам влади, не противним Божим законам.

Український народ мусить у цій історичній хвилі показати, що має досить почуття авторитету й життєвої сили, щоби заслужити на таке положення серед народів Європи, в яким міг би розвинути усі Богом собі дані сили.

Карністю, солідарністю, совісним сповненням обов'язків, докажіть, що ви дорослі до державного життя.

Установленій владі віддаємо належний послух. Узнаємо Головою Державного Правління України пана Ярослава Стецька.

Від Уряду ним покликаного до життя очікуємо мудрого, справедливого проводу та заряджень, які узгляднили б потреби й добро всіх замешкаючих наш край громадян, без огляду на це, до якого віроісповідання, народности й суспільної верстви належать. Бог нехай благословить усі Твої праці Український Народе, і нехай дасть усім нашим Провідникам Святу Мудрість з Неба.

Дано у Львові при Арх. Храмі Св. Юра, 1. VII. 1941 р.

† АНДРЕЙ — Митрополит

ПАСТИРСЬКИЙ ЛИСТ МИТРОПОЛИТА ПОЛКАРПА

До всіх українців, сущих на Волині!

Мир вам від Бога Отця нашого і Господа Ісуса Христа!

Любі мої діти! Велике Боже милосердя і справедливість приблизилися до нас. Довгі роки терпів наш многострадальний нарід нарути і знуцання над святою гідністю. В державі большевицького антихриста терор і жах дійшов до нечуваних досі розмірів, в порівнянні з якими бліднуть переслідування християн за часів римських імператорів Нерона і Діоклеціана. Безбожники жакливо розправлялися з християнською вірою, мордуючи архипастирів, тисячами і сотками тисяч вірних християн, пастирів і проголошуючи закон зради й ненависти.

Оце на наших очах справедливість Божа сповнилася: Один Бог, одна нація і спільна краща будучність.

Сповнилась наша відвічна мрія. У городі князя Льва з радіовисильні несеться над нашими горами, нивами, ланами, над нашою так густо зрошеною кров'ю замлею радісна вістка: проголошено Самостійну Українську Державу. Разом з українським народом радіє і наша многострадальна Церква. Відроджена у вільній українській державі — Українська вільна Православна Церква буде з народом одною нерозривною цілістю.

В цю велику хвилину звертаюся до вас, любі діти, словами Св. Ап. Павла: „Благаю вас іменем Господа нашого Ісуса Христа, щоб те саме говорили ви всі і щоб не було між нами розділення, але щоб були з'єднані в одному розумінні і в одній думці”. (Ап. Павло Корин. гол. 1, ст. 10).

Любити Бога, любити батьківщину — це найбільша чеснота. Служба батьківщині — найбільший обов'язок.

Нехай Господь милосердний допомагає Тобі, народе мій, і Тобі, Уряде наш, будувати Самостійну Українську Державу, а моя молитва за вас перед Престолом Всевишнього буде за вами.

В цей великий час всі українці мусять об'єднатись,

всі мусять працювати спільно, бо в єдності сила і ту єдність мусимо показати на ділі.

Не треба нам партій, не треба нам боротьби між собою. Всі мусимо об'єднатися при нашій Святій Православній Церкві, при нашому Урядові, при нашому Національному Проводові.

Признаю на весь Український Нарід і його державний уряд всемогуче Боже благословенство.

Дано в м. Луцьку на Волині, Року Божого 1941, місяця липня 10 дня.

† ПОЛКАРП, Єпископ Луцький.

При формуванні Тимчасового Управління запропоновано його очолення д-ром Панчишинові, б. ректорові Українського Тайного Університету. Однак він погодився обняти тільки пост першого віцепрем'єра і тому Тимчасове Управління очолив Ярослав Стецько. Членами уряду стали м. ін.: Ярослав Стецько — прем'єр, д-р М. Панчишин — віцепрем'єр і міністер народного здоров'я; ген. Всеволод Петрів — міністер війни, Роман Шухевич — заст. мін. війни; інж. Павликовський — мін. народної господарки, м-р Д. Яців — заст. мін. нар. господарки; інж. В. Пясецький — міністер лісництва; М. Лебідь — міністер безпеки; І. Климів-Легенда — міністер політичної координації.

Тимчасове управління було під партійно-політичним оглядом урядом коаліційним. Участь у ньому взяли: ОУН під проводом Степана Бандери, ФНС, УНДО, соціалісти і безпартійні. До лідера центру УНР Андрія Лівичського було вислано спеціального уповноваженого в особі Івана Равлика з пропозицією взяти участь в уряді, але А. Лівичський відмовився, як сам зазначив, „не з принципових причин, але з огляду на неясну політичну ситуацію”. Не могло бути мови про співучасть мельниківців, тому що вже при творенні об'єднаного Українського Національного Комітету в Кракові вони виразно

й рішуче відмовились від будь якої політичної акції, яка не має попередньої апробати німецької влади. (Розмови в справі приступлення мельниківців до одностайного національного фронту, заініційовані Митрополитом А. Шептицьким, в яких делегацією революційної ОУН очолював Іван Равлик, а делегацію групи полк. Мельника Осип Бойдуник, не довели ні до чого, тому що мельниківці поставили ультимативну вимогу відкликання акту 30 червня, передання всякої політичної ініціативи Вождєві полк. А. Мельникові та підпорядкування революційної ОУН мельниківському ПУН-ові).

Ролю передпарляменту повинна була сповняти зорганізована в зв'язку з відновленням української державности Українська Національна Рада, що її почесним президентом був бл. п. Митрополит Андрей Шептицький, а президентом бл. п. др. Кость Левицький, сеніор українських політичних діячів та дволітній політичний в'язень (в рр. 1939-41) московської тюрми „Лубянка”.

Проголошення відновлення української державности зустрілось з ентузіазмом всего українського населення, яке зараз же стануло до державнотворчої праці. Всякі партійні спори зникли серед населення безслідно, кожен українець, без огляду на свої партійно-політичні переконання віддавав свої сили Батьківщині. По всіх містах і селах звільненої від большевиків України відбувались масові маніфестації, на яких все українське населення виявляло свою солідарність з Національними Зборами та Тимчасовим Управлінням в проголощенні відновлення української держави.

Це було всенаціональне голосування, яке виявило одностайність всего українського народу в прямуванні до незалежности.

Позитивно і лояльно поставилась до Акту 30-го червня, поза мельниківцями, теж вся українська еміграція. З рамени краківського УЦК (Українського Центрального Комітету, — організації, що репрезентувала всіх українців в тодішньому генерал-губернаторстві) виїхав до Львова його голова др. Кубійович, який повернувшись

здав на спеціальному засіданні звіт і закінчив його словами:

„Тепер маємо свій уряд; яких би хто поглядив і партійної приналежности не тримавсь, всі ми мусимо скоритися вищим національним інтересам, признати наш уряд як державний і виконувати його доручення”. (В. Андрієвський: „30 червня 1941 р.”).

Подібну готовість співпраці в розбудові українського державного життя виявили українські емігранти, що перебували тоді в Празі, Берліні та Відні.

На особливу увагу заслуговує подиву гідний розмах, з яким все українське населення налаштувало суспільне життя на звільнених від большевиків теренах: адміністрацію, шкільництво, комунікацію, господарку й всі інші ділянки.

З початої тоді праці треба згадати зорганізування в Мостах біля Львова поліційної школи, що дала випуск старшин і підстаршин, використаний пізніше при організуванні УПА.

ГІТЛЕРІВСЬКИЙ НАСТУП НА УКРАЇНСЬКИХ САМОСТІЙНИКІВ

Проголошення відновлення української державности викликало, — як це відомо з зізнань суджених після війни гітлерівських ватажків — вибух скаженої люті у Гітлера, який збирався зробити з України німецьку колонію, виявляючи при тому світові, що все це діється згідно з бажанням українського народу, який тільки про те й мріє, щоб дістатись „унтер дойче гогайт” (під німецьку зверхність). Акт 30 червня 1941 змущував німців розкрити своє політичне обличчя і тим розкривав перед усім світом та перед українським народом німецько-нацистівську забріханість. Гітлер дав Гімлерові особисте доручення негайно ліквідувати „бандерівську диверсію”.

Йшло, очевидно, насамперед про політичну сторінку справи. Вже в перших днях липня прибула до Львова команда СД та спец-відділ гестапо. Прем'єрові Тимчасового Управління Я. Стецькові було поставлено ультимативну вимогу відкликати і визнати неважним Акт відновлення української держави, а коли він рішуче від того відмовився, гестапо заарештувало його та ще декілька членів уряду. У Кракові заарештовано Провідника ОУН Степана Бандеру. Другий заступник Голови Українського Національного Комітету В. Андрієвський пише про це:

„Через два дні по тому, як був випущений згаданий бюлетень ч. 1 (бюлетень УНК, в якому Президія інформувала про Акт 30 червня 1941 р.) німецька адміністрація закликала Президію Об'єднання. Зібраних прийняв заступник генерал-губернатора Бюлер в присутності перекладача полк. Бізанца. До кімнати вступив, при-

везений поліцистами, Степан Бандера. Бюлер звернувся до нього з запитом, хто і з чийого наказу проголосив Акт у Львові. Бандера відповів: „Мої люди і з мого розпорядження”. Бюлер в різких словах став домагатися, щоб той акт був відкликаний. С. Бандера в таких же різких словах заявив, що той Акт не буде відкликаний. Розмова набирала все більш гострого характеру і присутнім здавалося, що їх негайно заарештують. Але тоді і там того не сталося. Бюлер чемно попрощався з усіма, всі вийшли разом з С. Бандерою і вже на вулиці між собою попрощались і розійшлися. Арешти відбулися через кілька днів”.

Заарештовано було теж, як ми вже згадували провідних членів Українського Національного Комітету в Кракові, у висліді чого УНК перестав існувати. У Львові виступило гестапо теж проти Української Національної Ради. Їй поставлено вимогу скласти відповідну деклярацію проти Акту 30 червня, перетворитись в льояльну супроти німецької влади допомогову інституцію на взір краківського УЦК під проводом проф. Кубійовича. В цьому напрямі впливали на УНРаду й мельниківці через свого делегата І. Рогача. Та члени Української Національної Ради у Львові рішуче відкинули такі пропозиції, в наслідок чого німецька влада заборонила існування УНРади, загрозивши її членам в випадку дальшої нелегальної її діяльності гострими репресіями.

Після першої хвилі гітлерівського терору настала на українських землях атмосфера гострого напруження. Німецька влада проголосила в коротці прилучення Галичини до генерал-губернаторства; гестапо намагалось змусити арештованих до відкликання Акту 30 червня та зложення заяви льояльності німецькій владі; до тих, що залишались на волі, поставлено погрозливу вимогу припинити всяку самостійницьку діяльність та підчинятись беззастережно всім зарядженням німецької окупаційної влади.

Та вимогам німецьких окупантів не скорився ніхто. Українська адміністрація продовжувала свою працю,

не підчиняючись німцям. Тоді приходить друга хвиля арештування українських самостійників у Львові. В тому самому менш-більш часі відбулись арешти теж по всіх інших містах західної України, при чому гестапо вжило підступу і зради: підшившись під військове командування гестапо запросило представників української влади на місцях на нараду для обговорення справ, що виринають у зв'язку з перебуванням на українській території німецької армії і коли українські представники прийшли, їх було негайно заарештовано і при вжитті фізичного насилля відставлено до поліційних арештів у Львові.

Цим разом нацистівський терор прибрав форму масовости й безоглядности. Кілька сотень українських політичних в'язнів відставлено до краківської поліційної тюрми „Монтелюпіх”, а звідси до концентраційного „табору смерті” Авшвіц (по польськи Освенцім), де між іншими у звірський спосіб закатовано двох братів **Степана Бандери** — **др. Олексу та Василя**, і члена Тимчасового Управління **мгр. Яціва**. У Львові розстріляно кільканадцять українських політ-в'язнів, між ними міністра лісництва **інж. Б. Пясецького**. У звірський спосіб закатовано в львівській тюрмі **Івана Равлика**, розстрілявши перед тим його дружину, сестру та ще чотирьох членів рідні. В Чорткові розстріляно **52** українських політ-в'язнів. В жовтні 1941 згинув в Миргороді від куль німецької жандармерії відомий світові через свій атентат на сов. конзуля у Львові в 1933 р., член ОУН, **Микола Лемик**. В Кривому Розі загинули від куль гестапа в квітні 1942 р. **інж. Сергій Шерстюк, Пронченко та Анна Максимець**. В Джанкой на Криму згинув закатованим гестапом **Любак, Бардахівський і Ванькович**. В Сталіно впав **Муха**. В Києві впав від куль гестапа 25 липня 1942 р. Краєвий Провідник ОУН **Дмитро Мирно-Орлик**. 4. грудня 1942 р. згинув у львівській тюрмі закатований на смерть Краєвий Провідник за советської окупації і член Проводу ОУН **Іван Климів Легенда**. В тій же тюрмі загинув теж провідний член ОУН на Во-

лині **Андрій Марченко** та відомий організатор українського робітництва на ЗУЗ **Юліян Петречко**. Жертвою гестапівського терору падуть і сотні інших українських самостійників.

Та найбільшчим ударом для української справи було те, що до ліквідування українського самостійницького руху по німецькій стороні заангажувалися мельниківці. Коли дотогочасна орієнтація мельниківців на німецьку допомогу, яку визнавали власних сил засуджували, а „інтервенціоністи” вважали єдиноправильною, була всетаки впливом своєрідного розуміння доцільности таких чи таких шляхів боротьби за українську справу, то передання себе до диспозиції ворога в ліквідуванні українських самостійників було вже актом явної національної зради. Він деморалізував український загаль і привів до болючих, трагічних наслідків.

Залишившись в 1940 р. без членства група полк. А. Мельника використала для розбудови своєї організації т. зв. українських „умзідлерів”. Після захоплення большевиками західно-українських земель в 1939 р. велика кількість українців скористала з акції переселювання німців з Буковини, Галичини й Волині до Німеччини і, щоб рятувати своє життя, прилучувалась до „фольксдойчів”. Так вирятувалась від большевицьких переслідувань кількадесять тисяч українців, переважно української інтелігенції. Всіх їх було зібрано в Німеччині в окремих таборах, до яких завдяки своїм зв'язкам мали свободний доступ мельниківці. Завдяки цьому мельниківцям вдалось приєднати в свої ряди значну кількість переселенців, головно з-поміж буковинців, які не могли орієнтуватись в новоствореній ситуації та в нюансах української політики і керуючись щирим патріотизмом, легко давали себе звести зручній агітації мельниківців, тим більше, що вони прикривались назвою загально відомої ОУН. Багато з тих жертв непоінформованости зорієнтувавшись опісля в ситуації зривали з мельниківством та чимало, із-за фальшивого встиду признатись до помилки, залишились таки слухняним

знаряддям „ліквідування бандерівської диверсії”, що в дійсності було акцією проти українського самостійницько-визвольного руху.

Вже при творенні Українського Національного Комітету на еміграції в 1940-41 рр. мельниківці зазначили своє спеціальне становище: вони відмовились від будь-якої участі в об'єднаному комітеті, а коли такий комітет без їх участі таки створено, вони видали лайливий памфлет, в якому накинулись так на сам новостворений Український Національний Комітет, як і на поодинокі політичні середовища й особи, які взяли участь в Українським Національним Комітеті. Подібним лайливим памфлетом, виданим у Кракові, зустріли вони й Акт відновлення української держави.

З початком липня мельниківці почали прибувати з еміграції в Україну як — помічники в винищуванні українського самостійницького руху. Вже в арештуванні прем'єра Тимчасового Управління Я. Стецька взяв активну участь в мундурі старшини гестапа провідний член мельниківців Ч-вич. Інший провідний член мельниківців „Утьо” Соколовський зорганізував зловлення члена Проводу ОУН Івана Климова-Легенди і (як це потвердив засуджений в 1950 р. в Нюрнбергу гестапівський кат Вірзінг) особисто брав участь у звірському закатуванні Климова у львівській тюрмі.*)

Впавши на слід похідних груп ОУН, мельниківці вирушають вслід за ними, щоб виловлювати їхніх членів та передавати німцям, які в більшості випадків зловлених розстрілювали на місці. У висліді тої акції загинуло сотки або й тисячі українських самостійників-революціонерів. „Робота” мельниківців нанесла важкі удари Організації Українських Націоналістів тому, що це вперше в історії українського народу (і, віримо, востаннє) політична партія поставила себе до диспозиції окупанта для винищування українського самостійницького

*) «Утя» Соколовського, який відверто хвалився співпрацею з гестапом, застрів у Львові боевик ОУН.

руху спротиву й ні український загал, ні навіть сама ОУН не були на це приготовані. Мельниківці, як українці, легко здобували довір'я незорентованих самостійників-революціонерів, звичайно своїх колишніх товаришів зі шкільної лавки, чи навіть недавніх друзів революційної боротьби з польським окупантом і без труду заманювали їх в пастку.

Зрозуміла річ, що та „робота” мусіла викликати відповідну реакцію зі сторони революційної ОУН. Ця реакція виявилась точно в таких самих формах, в яких реагувала на прояви національної зради Українська Військова Організація, УВО, коли її краєвим командантом на ЗУЗ був полк. Андрій Мельник. Різниця тільки в тому, що за часів діяльності УВО випадки переходу українців на службу окупанта для винищування українського самостійницького руху були індивідуальними й надзвичайно рідкими, а в 1941-44 рр. із заангажування себе цілої політичної організації вони прибрали масовий характер і через те „акція ліквідування бандерівської диверсії” та реакція на неї з сторони ОУН викликали враження громадянської війни.

Ця сторінка це найсумніша і найтрагічніша сторінка історії українського народу 1941-44 рр.*)

*) В ім'я історичної правди підкреслюємо, що не всі члени мельниківкої групи погоджувались з такими методами «ліквідації бандерівства» та з політичною лінією мельниківського ПУН-у. На жаль, ця опозиційна група була за слаба для того, щоб завернути ПУН з фальшивої дороги; членів тієї групи гестапо ліквідувало так само, як членів революційної ОУН.

9. ВІДСІЧ НІМЕЦЬКОМУ ОКУПАНТОВІ

Проголошення відновлення української держави змусило німецьких імперіялістів скинути з себе маску й виявити своє дійсне відношення до українського народу й української справи вже в перших днях приходу на українські землі. Їх було поставлено в примусове положення, в якому вони мусяли або визнати самостійність української держави, або заявитись принциповим ворогом тієї самостійності; вигравати українські самостійницькі настрої українського народу при помочі незобов'язуючих, загальникових обіцянок — після 30-го червня 1941 р. німцям було вже не можливо. Акт відновлення української держави було умисно проведено так, щоб ніхто не міг уважати її провокуванням до ворожого виступу проти українців німців, які, нібито, прийшли в Україну з приязними намірами. Тому то і в тексті маніфесту, і в окремих відозвах, і під час маніфестацій з приводу акту 30-го червня не тільки не вжито висловів, які виявляли б ворожність до німців, а навпаки, при чіткому підкресленні рішучості українського народу в змаганні до повної національно-державної суверенності, вжито певних реверансів, які виявляли зрозуміння для боротьби німецького народу з большевизмом. З тих причин запрошено теж на українські національні маніфестації представників німецької армії.

І тому то, коли німці мимо всього виступили проти відновлення української державності, то для всего українського народу стало ясным, що німці прийшли в Україну не на те, щоб її визволяти, а тільки з заміром заступити большевиків в колоніальному визиску України. В такому аспекті став український нарід сприймати всі заклики німців та їх нечисленних вислужни-

ків, щоб „в ім'я добра української справи” помагати німцям добровільною здачею наложених контингентів та виїздом на працю до Німеччини: українцям стало ясно, що тут ідеться тільки про безоглядну грабіж німцями України та засилання українського населення на каторжні роботи.

Зірвавши з німців маску й унеможлививши їм виступати на далі перед поневоленими Москвою народами в ролі їхнього визволителя, переходить ОУН до організування чинного спротиву й активної боротьби з німецькими окупантами.

Першим виявом спротиву була згадувана вже політична декларація обох українських легіонів, якою вони заявили лояльність українському урядові й відмовлялись підчинятись на даліше німецькому командуванню, не дивлячись на те, які це матиме наслідки для членів легіону. Подібним виявом спротиву була рішуча відмова Української Національної Ради у Львові перетворитись в підлеглу німцям інституцію допомогового характеру.

Були думки, щоб у відповідь на заарештування Тимчасового Управління зараз же перейти до відкритої збройної боротьби з німцями. В тому дусі була теж написана перша відозва Краєвого Провідника ОУН за часів большевицької окупації І. Климova-Легенди, в якій відверто говорилось про збройний спротив німцям. Та Провід ОУН після основної аналізи положення визнав це передчасним з причин, які член Тимчасового Управління М. Лебедь формує так:

1) «Треба було очистити терен від большевицьких агентів, щоб унеможливити їм використати нашу визвольну боротьбу пропагандивно на їх власний рахунок, тобто не дозволити обернути українську визвольну боротьбу проти німців у боротьбу за поворот большевизму і сталінської диктатури.

2) Маса українського населення, що в зв'язку з війною сподівалася увільнення від большевицького панування і встановлення власного самостійного державного життя, були на безпосередню нову боротьбу не приготівані й мусяли отрястись по довголітньому терорі, зорганізуватись та пізнати нового окупанта, його систему правління та методи діяння.

3) Велике знищення в провідних кадрах українського народу і в Організації дотогочасною більшовицькою окупацією. Більшевики уступаючи з українських земель, вимордували жахливим способом десятки тисяч українського активу по тюрмах.

4) В самій Організації треба було, після завданих більшовиками і німцями ударів приступити до переорганізування доповнення, зміни тактики й системи, достосовуючи її до ментальності та способу протидій нового окупанта». (М. Лебедь: «УПА», стор. 16-17).

Складна політична ситуація, яка заіснувала літом 1941 р. на українських землях вимагала від ОУН важливих рішень. Тому то в вересні 1941 р. відбувається перша конференція ОУН, на якій прийнято такі постанови дії в найближчому часі:

а) «Перебрати адміністрацію на низах у свої руки та продовжувати залочатковану українським Урядом працю;

б) перекинути якнайбільше провідних одиниць за Збруч на цілість земель України, щоб продовжувати працю, що її започаткував український Уряд на Західних Землях; розподіл колгоспів і радгоспів, ховання майна перед грабeжами і забезпека українського населення перед сподіваним голодом, захоплення друкарень, і випуск преси, широка пропаганда ідеї і гасел визвольної боротьби, протисовєтська і протинімецька пропаганда, акти проголошення відбудови української держави в містах і селах та маніфестації народу;

г) освідомно-роз'яснювальна акція проти масових вивозів на роботи до Німеччини, а в дальшому організація пасивного спротиву (втеча в часі т. зв. лапанок);

д) акція проти надмірного стягання контингентів і пропаганда за вмілим захованням майна;

е) пропагандивно-роз'яснювальна підготовка до активної боротьби з німецьким окупантом розкриття німецьких плянів поневолення і колонізації України. Одночасно така ж акція проти нових намагань більшовизації українських теренів, що її проводили насилані Москвою в Україну агенти та партизанські диверсійні групи;

с) збір та магазинування зброї;

ж) вишкіл нових провідних кадрів для визвольної боротьби на всіх українських землях та обхоплення ними щораз дальших і глибших теренів».

По лінії цих постанов проходила надзвичайно інтензивна праця ОУН восені 1941 р. та зимою 1941-42 р. В квітні 1942 р. відбулась II-га Конференція ОУН, яка схвалила між іншими такі постанови:

«В нашій сьогоднішній боротьбі ми стоїмо на принципах, на яких ґрунтувався Акт 30 червня 1941 р. Цей Акт ми розглядаємо як історично-правну революційну і політичну маніфестацію волі всего українського народу, жити своїм власним, державним життям.

Свою політику ми будуємо: а) на творенні і розбудові власних революційно-політичних і військових сил, б) на самостійницькій, ні від кого незалежній всеукраїнській політиці революційної боротьби. Московсько-більшовицькій концепції інтернаціоналу і німецькій концепції т. зв. Нової Європи, ми протиставимо міжнародно концепцію справедливості національно-політично-господарської перебудови Європи на засаді вільних національних держав під гаслом — «Воля народам — людині», е) ми наголосуємо на ідею Самостійної Української Держави яка є життєвою необхідністю і відвічним стремлінням української нації, вважаючи, що тільки справедлива розв'язка українського питання може зрівноважити сили Сходу Європи і зумовити вільне життя народів, поневолених Москвою.

VII. Вважаємо, що т. зв. земельна реформа в Україні — це тільки політично-господарський маневр захватника. Його мета — закріпити свою владу шляхом створення видимості визволення і відвернути український нарід від боротьби за свою владу. Німецька т. зв. земельна реформа цілком не відповідає інтересам українського селянства через свою експлуаторську суть. Їх практична мета витиснути якнайбільше хліба й робочої сили з України.

XXI. Критику німецької політично-господарської системи ведемо шляхом роз'яснювальної пропаганди серед мас, боротьби з вислужниками і опортуністами та в стимуляції національної солідарності на всіх ділянках життя.

XXIV. На Осередніх і Східніх Українських Землях критику німецької колоніальної політики поєднуємо з боротьбою проти московсько-більшовицьких впливів, проти пропаганди партизанщини санкціонованої московським імперіалізмом».

Згідно з постановами Другої Конференції ОУН про розбудову збройної сили починається організування збройних відділів **Української Народньої Самооборони**. УНС була організована в той спосіб, що її члени переходили військовий вишкіл та озброювались, але при тому залишалися в своїх місцевостях і тільки в випадках потреби, для охорони населення перед німецькими грабунками та карними експедиціями виступали в бій. Акції відділів Української Народньої Самооборони проводять моральну мобілізацію українського населення до збройної боротьби проти німців

В жовтні 1942 р. член самостійницької ОУН Остап організує на Поліссю перший збройний відділ **Української Повстанської Армії**, що розростається швидко в першу сотню УПА під командуванням сотенного Коробки-Перегайняка. Коли Народною Оборону становили лише озброєні бойовики ОУН, то відділ Остапа і сотня Коробки-Перегайняка не тільки своєю назвою як Українська Повстанська Армія, але й своєю структурою та характером стають зав'язком регулярної повстанської армії. Політичне і мілітарне положення та психологічна й технічна підготовка давали змогу перейти зимою 1942-43 р. до другого етапу протинімецької боротьби. Постановою Проводу революційної ОУН реформовується всі збройні відділи в одноцілу військову формацію під назвою Українська Повстанська Армія, команду над всіма частинами переймає Головний Військовий Штаб.

Українська Повстанська Армія розростається дуже скоро. В її ряди стають масово теж українці з поза рядів революційної ОУН, наповняючи змістом прийнятну при формуванні УПА постанову, що Українська Повстанська Армія це збройне ядро всего українського народу в його боротьбі за національне визволення.

Весна 1943 р. позначається успішними бойовими акціями УПА на Поліссю і Волині. В лютому і березні 1943 р. УПА очищує від німецької адміністрації та від большевицьких партизан Полісся і створює можливості організування власних вишкільних та організаційних випадових баз, в березні-квітні того ж року в боях з німцями УПА займає міста й містечка: Володимирець, Степань, Топориці, Людвипіль, Деражне, Олика, Цумань, Горохів і ін. В більших містах, як Крем'янець, Дубно, Ковель, Луцьк, Рівне, Ківерці, відділи УПА розбивають тюрми та звільняють політичних в'язнів. В травні 1943 р. згинув з рук українських повстанців на шляху Ковель-Бересть шеф гітлерівських СА Віктор Люце разом із своїм прибічним штабом.

В травні 1943 р. УПА охоплює своєю діяльністю області: Житомирську, Кам'янець-Подільську, Вінницьку

і Київську. Літом 1943 р. УПА поширює свою діяльність на всю Галичину.

Українська Повстанська Армія виступає від перших днів свого існування з виразним політичним обличчям як всенародна армія українського народу, яка бореться за Українську Самостійну Соборну Державу проти німецького і проти московського окупантів. Про діяльність УПА на опанованих нею теренах пише М. Лебедь в своїй історії УПА:

«Команда УПА стає перед новим завданням, не тільки охоронувати населення перед нищівними німецькими акціями, але й організувати очищення від окупантів терен. Це дало початок своєрідній будові держави в державі. З одного боку в закріпленому лісовому терені організувалася збройна сила: поставали підстаршинські, а трохи пізніше і старшинські школи, організувалися і вишколювалися окремі військові з'єднання — кавалерії, польової артилерії, польові жандармерії, розбудовано вишколи лікарів-хірургів і медсестер, зорганізовано Український Червоний Хрест. З другого боку довелось організувати від основ ціле життя народу на всіх його ділянках. Цюклиано до життя нову українську адміністрацію — до округ включно, зорганізовано охорону національного майна, створено господарський сектор, що займався поділом фільварочно-держгоспного майна між селянством та допильнував правильної господарської праці. Відновлено та урухомлено домашній, а частинно і фабричний промисел — миловарні фарбівні, гарбарні, сушарні овочів, дистиляцію стирту-самогону на йодину, потрібну для медичних цілей. Побудовано збросневі варстати та урухомлено власну фабрику паперу. Створено інспекторат шкільництва і освіти, що зайнявся перевишколом учителів і урухомленням шкіл, головню народніх, та приготував до друку нові українські шкільні підручники. Організовано самоосвітні гуртки, призначено культурних працівників на поодинокі райони, зорганізовано театральні мандрівні групи. Розбудовано видавництва самостійницької преси. Створено картографічний Інститут у Дермані для постачання військовими картами відділів УПА.

Для розрібки окремих питань із ділянки державного будівництва створено окремі комісії, як: Комісія для шкільних справ під керівництвом проф. В. Сімовича, господарсько-економічних питань, військових справ, кордонів України. Ці комісії працювати весь час німецької окупації по більших містах України і залишили ряд викінчених праць.

Боевий клич УПА — „За свободу народів і людини!“ — здобуває симпатії інших народів і в ряди УПА по-

чинають ставати масово й не-українці. Літом 1943 р. Головне командування УПА творить із них окремі автономні чужонаціональні відділи УПА — грузинів, татарів, азербейджанців, узбеків. В листопаді 1943 р. відбувається з ініціативи УПА **I. Конференція поневоленних народів східньої Європи й Азії** при участі 39 делегатів від 13 народів: азербейджанців, башкірів, білорусів, вірмен, грузинів, кабардинців, казахів, осетинців, татар, узбеків, черкесів, чувашів та українців. День перед відкриттям конференції на околицю, в якій мала відбуватися конференція зробив напад німецький поліцейний відділ: в бою з німцями взяли участь теж учасники конференції.

Спільна революційно-збройна боротьба поневоленних народів, завершена I. Конференцією поневоленних народів Східньої Європи й Азії, створила міцні основи майбутній дружбі тих народів та однакості їх в обороні своєї національно-державної незалежності.

Всенациональний характер і склад УПА створює вигоду існування й дії всеукраїнського керівного політичного центру. Так приходить до постанови Української Головної Визвольної Ради, УГВР, про генезу якої пише її перший генеральний секретар Лозовський (ген. Тарас Чупринка):

«Масове поширення збройної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, що сталося в наслідок глибокого вкорінення серед якнайширших мас українського народу ідеї українського визвольного-революційного руху; виразно всенациональний характер цієї боротьби; опанування УПАрмією знаних територій Українських Земель; наближення до кінця війни між окупантами України — гітлерівською Німеччиною і большевицькою Москвою, та, у зв'язку з цим, можливість догідної ситуації для української визвольної справи; значний ріст ваги української проблеми в наслідок визвольної боротьби українського народу — всі ці моменти спонукали Головне Командування УПА заініціювати акцію в напрямі утворення загальнонаціонального, всеукраїнського політичного центру, який взяв би на себе найвище політичне керівництво визвольною боротьбою за Українську Самостійну Соборну Державу та репрезентував би цю боротьбу назовні.

Треба підкреслити, що тут йшлося про утворення нового

всеукраїнського, загальнонаціонального центру — такого центру, який відбивав би повний стан національно-політичних відносин в Україні — стан широкорозгорнутої боротьби та який відповідав би всім потребам такої широкорозгорнутої боротьби: був би здібний такою боротьбою дійово керувати та належно її репрезентувати. Таким центром не міг уважатися Уряд УНР, що формально продовжував існувати, тому що він, як ми вже про це згадували, від тридцятих років уже ні якою мірою не віддзеркалював тих глибоких політичних перемін, що dokonувалися серед українського народу на Українських Землях, і був цілковито відірваний від тієї визвольного-революційної боротьби, яка саме під час тридцятих років в Україні виникла. Таким центром не могло бути також Українське Правління, утворене на Українських Землях у червні 1941 р., з тієї причини, що майже всі члени цього Правління сиділи в цей час у німецьких тюрмах і концтаборах.

Для здійснення плану утворення всеукраїнського, загальнонаціонального політичного центру (цей план зродився в колах Головного Командування УПА восени 1943 р.) — весною 1944 р. утворено Ініціативний Комітет. Цей комітет відразу взявся до інтенсивної праці в цьому напрямі.

11. липня, 1944 р. далеко від непрошеного ока, в Карпатах, почалися наради нового Українського Революційного Парляменту. Курінь УПА охороняв місце нарад перед можливим наскоком німців, чи большевицьких партизанів. Зібралися представники всіх Українських Земель, при чому особливо численно були представлені Східньоукраїнські Землі. Зійшлися люди різних політичних поглядів. Були тут такі, які репрезентували активно діючі організовані політичні партії, а були представники й неактивних в даний момент політичних середовищ, які, однак, могли внести свій вклад у визвольну боротьбу українського народу. Були й представники позаполітичних українських кіл.

Збори святочно проголосили себе Тимчасовим Українським Парляментом і назвали себе Українською Головною Визвольною Радою (УГВР). На Голову Великого Збору УГВР обрано відомого промадського діяча Волині, Ростислава Волошина». (Р. Волошин загинув 1946 р. в бою з большевиками).

Так, отже, започаткована Актом відновлення Української Держави з 30 червня 1941 р. протинімецька боротьба українського народу перетворюється послідовно з політично-революційної в політично-збройну боротьбу найкращих синів України в рядах Української Повстанської Армії, завершену створенням нового підпільного уряду Воюючої України — Української Головної Визвольної Ради.

10. ЗНАЧЕННЯ АКТУ 30 ЧЕРВНЯ 1941 Р.

Акт відновлення української держави, проголошений 30 червня 1941 р. був, — як це ми вже підкреслили на вступі, — не відірваним явищем, не відрухом, але звеном, органічно зв'язаним з цілістю визвольної боротьби українського народу в 1941-45 рр. А тому й розглядати його можна тільки на тлі цілоти тієї боротьби, що її короткий перегляд ми оце подали. В такому аспекті ми стверджуємо:

1. Актом 30 червня 1941 р. український нарід заманіфестував перед цілим світом і перед історією, що він бажає сам керувати своїм життям і що він готов боронити своє право на вільне життя у своїй власній, самостійній державі перед імперіялістичними зазіханнями кожного ворога і за кожних умов. Гідна постава творців Акту 30 червня 1941, яких терор гітлерівських сатрапів не в силі був зломати морально й приневолити до відкликання та уневажнення маніфесту відновлення української державности, і, найважливіше, могутня моральна і фактична піддержка того маніфесту всім українським народом, виявлена масовими маніфестаціями солідарности з Актом 30 червня в 1941 р. і опісля участю в збройній боротьбі проти німецьких окупантів, що була консеквенцією Акту 30 червня, засвідчили, що свого національного ідеалу український нарід не зречеться ніколи і що в оборону своїх змагань він готов поставити всего себе, своє майно і свою кров.

2. Змусивши німців зайняти ясне становище вже в перших днях приходу на українські землі, Акт 30 червня 1941 р. унеможливив їм використовувати проти-більшевицькі наставлення українців для своїх власних цілей, які були гостро суперечними з інтересами

українського народу. Відомо, що німці не хотіли в час війни з большевиками мати проти себе українців, але, впарі з тим, не думали теж хоча б на крок відступати від своїх злочинних плянів поневолення України, а тому й старались поставити український нарід при помочі баламутних, незобов'язуючих обіцянок собі на службу, обезсилити, приспати його сторожкість, закути непомітно в кайдани німецького поліційного та адміністраційного апарату і так — без труду й без ризика спротиву перемінити в вічних, безвольних рабів. Акт 30 червня 1941 перекреслив можливість реалізації усіх тих ехидних німецьких затій.

3. Деклярація відновлення української державности проти плянів і проти волі Німеччини та зв'язана з цим збройна боротьба проти-німецьких окупантів врятували честь української нації. Відомо, що наші національні вороги намагалися й намагаються представляти світові боротьбу українського народу за відновлення своєї держави як німецьку інтригу, а українських самостійників, а вже тимбільше українських націоналістів як німецьких агентів. Заманіфестування Актом 30 червня 1941 р. повної незалежности українських національних змагань та української визвольної політики розкривають забріханість усіх тих ворожих наклепів. Бо чи ж може бути міцніший і більш переконливий доказ безосновности ворожих наклепів про коляборанство українського народу з гітлерівською Німеччиною, як мужній визов нацистівським імперіялістам Актом 30 червня 1941 р. та збройного протинімецького спротиву, а замість цього — український нарід був би повірив німецьким блахманам обіцянкам і допасував свою проти-більшевицьку боротьбу до німецьких плянів і бажань?

4. Політична Деклярація Актом 30 червня 1941 самостійницьких змагань українського народу проти плянів Москви і Німеччини та успішність організованої в зв'язку з цим збройної боротьби проти обох окупантів скріпили в українського народу почуття на-

ціональної гідності і віри в свої сили. Українці, а вслід за тим і інші поневолені народи побачили, що активний спротив окупантам можливий і доцільний, та що поневолені народи при наявності зорганізованості й рішучості становлять силу, якої ніхто легковажити не може. Активний спротив винищував усяке почуття меншевартості, безсилля й рабськості і гартував характер нації та кожної української людини.

5. Протинімецька збройна боротьба українського народу, що прийшла як наслідок маніфесту відновлення української державності, створила передумови для існування і дії сьгоднішньої протибольшевицької боротьби УПА, яка звернула увагу всего свободолюбного світу на українську справу та здобуває його симпатії для самостійницьких змагань українського народу. Сьогодні вже й найбільший противник революційного шляху боротьби не заперечує величезного політичного значіння збройної боротьби українського народу в рядах Української Повстанської Армії проти большевиків теж на зовнішньому відтинку. Кожен із „реальних” політиків переконався, що в атмосфері загальної байдужості, а то й ворожості західного світу до української справи ніякі меморіяли еміграційних організацій не могли звернути увагу й викликати будь якого заінтересування і для української справи й досі не в силі була б українська еміграція зробити будь що, якщо б не збройна протибольшевицька боротьба Української Повстанської Армії. Тільки ця боротьба змогла звернути увагу світу на самостійницькі змагання українського народу, тільки смерть в бою з большевиками Головного Командира УПА, ген. Тараса Чупринки-Шухевича, одного із творців Акту відновлення української державності, змогли потрясти сумління світу і приєднати його симпатії для української справи. А ця боротьба приготувала український нарід морально і технічно до привітання повертаючих большевицьких окупантів — зброєю. Не випадково з України вивтікали ще далеко до приходу большевиків всі ті „ре-

альні політики”, які поборювали протинімецьку боротьбу й проповідували ведення тільки протибольшевицької боротьби в оперті на співпрацю з німцями, а на полі бою зі зброєю в руках залишились тільки ті, які в час німецької окупації стояли з тією зброєю в бою проти німців.

6. Активний політичний і мілітарний спротив українського народу німецькому окупантові та видвигнене тією боротьбою гасло „за свободу народів” здобули довір’я інших народів і створили освячений спільною кров’ю в спільних боях спільний фронт всіх поневолених сьгодні Москвою народів, який матиме величезне політичне значіння не тільки в час визвольних змагань, але й після здобуття незалежності. Виразна й рішуча самостійницька політика і збройна боротьба українського народу вказали правильний шлях всім іншим поневоленим Москвою народам. Об’єднання у боротьбі за спільні цілі і спільні ідеали всіх тих народів створило поважну політичну і мілітарну силу та скріпило основи орієнтації на власні сили. Випробуване ж у важких часах визвольної боротьби довір’я всіх тих народів один до одного стане в майбутньому вирішним фактом формування політичного обличчя східної Європи й підсоветської сьгодні Азії.

7. Протинімецька боротьба українського народу, задекларована й започаткована Актом 30 червня 1941 р. дала українській політичній еміграції, що опинилась на чужині після другої світової війни, можливість існування та політичної дії. Що було б сталося по закінченні другої світової війни з усею українською політичною еміграцією, якщо б не було Акту 30 червня 1941 та збройної протинімецької боротьби? Кожному з нас відомо з якою скаженістю накинулись були на цю українську еміграцію всі наші національні вороги, очорнюючи всю її коляборантством з німцями і тим самим усякими „воєнними злочинами” та вимагаючи видання всіх нас в руки большевицьких катів. Кожен із нас знає добре, що лише сотки українських політичних

в'язнів, недавніх активних учасників української **протинімецької** боротьби, яких західні альянти застали ще живими в німецьких концентраційних таборах смерті, могли скористуватись довір'ям компетентних чинників західних альянтів, розвіяти їхню непоінформованість, з'ясувати їм дійсний характер змагань українського народу та розкрити причини і цілі ворожих інсинуацій. Це врятувало всю українську політичну еміграцію від трагічних непорозумінь і дало їй змогу залишитись поза ССРСР та свобідно розвивати політичну діяльність.

8. Акт відновлення української державности та успішна політична й мілітарна боротьба проти німецького окупанта є доказом політичної зрілости моральної сили та дисциплінованости українського народу і ввійдуть в історію як світла сторінка гідної постави української нації в важких умовах другої світової війни.

* * *

Нічого дивного немає в тому, що наші національні вороги з такою лютою й ненавистю накидаються на Акт відновлення української держави, проголошений 30 червня 1941 р. та на широко розгорнену в зв'язку з цим політичну і мілітарну боротьбу українського народу проти німецького окупанта, стараючись всіми способами знецінити їх та очорнити. Це ж зовсім зрозуміле: наші вороги переконували й пробують далі переконувати весь світ, що українці завжди мріяли тільки про московське, — а на західній Україні про польське — ярмо й ніякої національно-державної самостійности не хотять, а проти московських окупантів виступала лише горстка українських націоналістів, що були гітлерівськими запродавцями. Активна, безкомпромісова боротьба українців започаткована Актом 30 червня 1941 р., яка чітко підкреслила самостійність визвольних змагань українського народу і виразно й відверто поставила знак рівности між Сталіном і Гітлером та їх посіпаками відбирає всяку імовірність та-

ким наклепам. От тому то гітлерівська пропаганда „в'яснювала” українцям, що українські націоналісти проголосили Акт 30 червня 1941 року та ведуть протинімецьку боротьбу з доручення Сталіна, а Провідник ОУН Степан Бандера одержав за те від Сталіна найвище відзначення; але — замовчували при тому, що тією большевицькою нагородою було — знищення на заслання батьків С. Бандери, а знову большевики в своїй пропаганді „в'яснювали”, що українські націоналісти вели протинімецьку боротьбу, в якій згинув сам шеф СА Люце та сотки інших менших і більших гітлерівських достойників, — на доручення німців! Большевики „в'яснюють” навіть, що Провідник ОУН Степан Бандера перебував від першого до останнього дня побуту німців в Україні в німецьких тюрмах і концтаборі — добровільно, в порозумінні з німцями, що так само добровільно, в порозумінні з німцями загинули закатовані в німецькому концтаборі два брати С. Бандери та сотки інших українських націоналістів-революціонерів.

Та ціну большевицькій, як перед тим гітлерівській агітації знають всі українці, та й не тільки українці, і тому для них є вповні зрозумілими причини і цілі ворожих намірів обезцінити й оплюгавити сам Акт 30 червня 1941 р. та започатковану ним протинімецьку боротьбу українського народу.

Але, заскакувати мусить всіх, коли це роблять — деякі українці. Ясно, що в ході важкої боротьби на два фронти, в дуже складній політичній ситуації мусіло бути чимало **недотягнень, чи похибок технічного характеру** і в зв'язку з цим можна мати застереження до тої чи тої особи, чи до технічного оформлення того чи того фрагменту. Але, повірити, що хтось з українців може в добрій вірі і з патріотичних мотивів **обезцінювати та очорнювати Акт 30 червня 1941 р. та започатковану ним протинімецьку боротьбу в принципі, — неможливо.** Так поступати може якийсь політичне середовище, чи якась окрема людина тільки для того,

щоб заглушити викиди власного сумління із-за невідповідної власної постави в важких хвиликах буття українського народу та щоб виправдати якось ту свою невідповідну поставу перед іншими.

Не дивлячись на те, для висвітлення всіх питань перед історією, ми розглянемо коротко всі закиди, які ставиться Актіві 30 червня 1941 р. та протинімецькій боротьбі.

На перші два закиди, дає відповідь у свому „Слові до українських націоналістів-революціонерів” Голова Проводу ОУН Степан Бандера:

«Дехто закидає, що під час Акту 30 червня, 1941 р. були вжиті фрази і жести приятного супроти Німеччини тону. В цій справі пора сказати отверте слово, бо наша правда ясна і чиста, і треба припинити фальшиве змальовування дійсности. Ми обстоємо завсіді незалежність української політики яка керується тільки українською рацією, а не кокетуванням (безуспішним!) із сторонніми силами. Стоїть питання про основну лінію української політики під час минулої війни зокрема супроти Німеччини. Війна Німеччини з іншими державами, доки вона не зачіпала України, вимагала від нас повної неутральности, Україна поневолена большевицькою Росією і в стані боротьби з нею за своє самобутнє існування, за державну суверенність не мала змоги, ні рації будь-як втручатися в справу чужої війни. Коли ж на переломі 1939-1940 р. з німецького боку були виявлені намагання на західніх окраїнах і в Польщі взяти українців у війну на заході й вербувати їх до спеціальних військових частин, призначених на західній фронт, Організація і все українство поставилося до цього рішуче негативно. Це пройшло немов непомітно, бо справа була неголосна, але нею було позначене важливе політичне рішення.

Коли ж Німеччина пішла війною проти Росії, нашого ворога, то Україна не могла прийняти неприхильно цього факту. Але тим ще не розв'язувалося питання взаємин між Україною і Німеччиною. Воно мусіло залежати тільки від одного: як поставиться Німеччина до державної суверенности України, чи буде шанувати українську суверенність, українські інтереси, чи буде шукати в Україні союзника проти большевицької Росії, — чи трактуватиме Україну як воєнну здобич і об'єкт своїх цілей. Українська самостійницька політика не могла керуватися тим, що гітлерівська Німеччина така, чи така, отже ми відразу проти неї. Ми мусіли стати і стали на позиції незалежної реалізації наших національних цілей, оборони наших прав і інтересів. А далі мусіла сказати своє слово Німеч-

чина. Коли мало бути розв'язане таке глибоке рішення, згода чи боротьба між Україною і Німеччиною, то тут важливі істотні, великі питання, а не другорядні чи далекі для нас моменти. І ще одно: коли в такій ситуації мала бути боротьба між нами, — то треба було, щоб її неспровоковано і виразно спричинила Німеччина потоптанням прав і волі українського народу. Тому наша лінія дії була чітка: невідступне відстоювання справи державної незалежности, а під умовою шанування її — готовність до приятних взаємин і до спільної війни проти большевицької Росії, і тільки проти неї. Таку політичну лінію ми вважаємо за єдино правильну, її ми намітили, її реалізували і важкими жертвами відстояли — і до неї завжди признаємося. Віримо, що історія її повністю схвалить. А чужий політичний світ також мусить об'єктивно визнати за нами слушність і шанувати нашу поставу.

І ще з одним закидом ми зустрічаємося: чому ОУН так помітно висунулася на перший плян у відновленні державности в 1941 р., чому виразно зазначала свою ініціативу й на чільні місця у відроджуваному державному житті висунула своїх членів? Ті, хто шукать матеріялу для обвинувачень, вбачають за цим амбіції, жаждобу влади, перегони, щоб хтось нас не випередив і т.п. — а не хочуть бачити того, що наочно виявилось в живій дійсности. Отже тут вирішальними були три питання: питання самого проведення пляну, питання відповідальности і питання збереження зайнятих позицій. Все, що було зроблено в червні-липні 1941, можна було провести тільки порядком революційним, захопленням німців розполохом, дуже швидким і рішучим діянням. Це могла і мусіла підготувати й організувати сама ОУН. Якби справа була спрямована на рейки спільної, міжорганізаційної дії, гестапо заздалегідь її паралізувало б.

Було передбачено наперед, що німці поставляться вороже, застосують безоглядні репресії, будуть намагатися змусити до відступу, скасування і т.п. Так і сталося. Від самого початку ув'язнення членів Державного Правління й частини Проводу ОУН представники німецького уряду старалися всякими методами схилити до скасування чи саморозв'язання Державного Правління. Представники Розенберга запевняли, що німецький уряд не виступає проти державної самостійности, тільки з нею треба зачекати, а насамперед концентрувати все для розгрому СССР, пропонували широкую співпрацю з українцями, давали термін — 2 роки для поступового запровадження державної самостійности України і т. п. Коли ж такі обіцянки не могли спонукати до скасування актів, тоді прийшли на чергу ультимативні домагання з загрозами репресій супроти Організації і цілого народу, як у ворожій країні. І нарешті дійшло, як відомо, до застосування цих погроз.

При підготові відновлення самостійної української держави проти волі Німеччини передбачалося такий розвиток і враховано німецькі репресії. Отже йшлося про те, який політичний чинник виступатиме як відповідальний, з усіма наслідками цього. Треба було виступити з відкритим шоломом. Коли не було змоги в даній ситуації зброєю оборонити українську державність, то було кінечно, щоб ті, хто її очолили, не ховались ніяким способом і не зреклися її під жодним тиском. Революційна ОУН вважала, що мусить взяти на себе відповідальність і обов'язок відстояти перед світом і перед ворогом право і волю українського народу. Тому в самому Акті 30 червня була виразно зафіксована ініціатива ОУН, а Державне Правління очолив член Проводу ОУН. Зроблено все так, що на Організації зосередилася відповідальність, а слідом за цим і всі репресії ворога, спрямовані проти української держави, впали на ОУН, яка була загартована і підготована до боротьби, а не на інші українські політичні чинники.

В той період ОУН мусіла висунутись на чоло. Інші політичні чинники були готові йти цим шляхом доти, поки не дійшло до неминучого, отвертого конфлікту з Німеччиною. Вони були схильні до іншої політичної тактики, не до ставлення справи на вістрі меча, — радше до пасивного опору, ніж до активного рішучого виступу в тій ситуації, на початку німецько-більшевицької війни. На початку боротьби на два фронти ОУН не могла розраховувати на співучасть інших організованих політичних середовищ. Ситуація була така, що не було змоги для явної, легальної дії таких чинників і організацій, які хотіли стояти на позиціях державної незалежності України. А підпільні, революційні методи дії, крім націоналістичного руху, іншим середовищам не відповідали. Вони поступово переставали себе проявляти як діючі політичні фактори. На поверхні лишилося «відполітизоване» громадсько-суспільне життя в тих формах, які дозволяла німецька окупація і куди влилося багато сил. А самостійницьке політичне життя концентрувалося в націоналістичному підпіллі, яке соотало одночасово в боротьбі проти німців і проти більшевицької Росії (Степан Бандера: «Слово до українських націоналістів-революціонерів», 1948).

Закиду, будьто би Акт 30 червня та започаткована ним протинімецька боротьба були німецькою інсценізацією, ми розглядати не будемо, бо його ставлять тільки більшовики та їхні агенти, а з ними дискутувати ми не збираємось; безглуздзя такого закиду аж надто очевидне.

Мельниківці відмовляють Актіві відновлення Української держави політичної доцільности, бо — „німці

не мали наміру толерувати створення української держави, ані тим більше допомагати в її творенні”. Що воно відносно наставлення німців справді так, знали вже в 1941 р. і мельниківці, і революційна ОУН; зовсім різні і, власне, протилежні один одному висновки з цього, що їх зробили тоді обидві сторони, характеризують найкраще суть двох політичних концепцій, що про них ми говорили на початку: для мельниківців політично доцільною була лише така акція, про яку вони були певні, що німці будуть „її толерувати і допомагати в її реалізації”; про політичну доцільність якоїсь акції в оцінці революційної ОУН рішав завжди тільки інтерес української справи. Тому то, з принципових причин — революційна ОУН, свідомо рішучого спротиву та ворожій акції Німеччини — проголосиле проти волі німецьких нацистів Акт відновлення української державности та організує політичну і збройну протинімецьку боротьбу; а мельниківці, знаючи, що німці не погодяться на відновлення української держави, — засуджують Акт 30 червня 1941 р. та започатковану ним протинімецьку боротьбу і всіма засобами її поборюють.

Від крокодилячих сліз, що їх проливають мельниківці над жертвами протинімецької боротьби, започаткованої Актом відновлення української держави, тхне фарисейством: вони ж на власній шкірі переконалися, що перед жертвами гітлерівського терору українців не могла врятувати навіть відмова від відвертих самостійницьких змагань, як не врятувала вона й патріотично настроєної частини провідного і низового членства мельниківської групи. Відомо ж, що німецькі нацисти рішені знищити кожного українського інтелігента, який тільки здібний політично думати. Жаліти можна лише тих жертв, які впали несвідомо, припадково; ті ж, які свідомо віддали своє життя в боротьбі з наїзником за свою Державу вимагають від нас не сліз, а наслідування їх в повній відданості великій ідеї.

Заскакувати мусить своїм цинізмом фальшування історії для закиду, що в обороні Акту відновлення української держави не виступала ні ОУН, ні ніхто інший. Про те, хто і як став в обороні відновлення української держави говорить промовисто героїська політична і збройна боротьба українського народу проти німецьких наїздників в 1941-44 рр.

У-ен-ерівці ставлять закид: На що було проголошувати відновлення української держави, коли незалежність України була вже проголошена 22 січня 1918 р.? Акт 22 січня 1918 р., що прийшов як остаточна перемога національно-самостійницьких змагань українського народу над політичною спільнотою та безвідповідальним експериментуванням „українських” соціалістів, це справді одна з найсвітліших сторінок наших визвольних змагань 1917-23 рр. і на ньому базується теж сучасна боротьба українського народу. Але, — хтось міг би ставити теж аналогічне питання: для чого було проголошувати незалежність України 22 січня 1918 р., коли її проголосив вже Хмельницький, опісля Мазепа, а в 1768 р. Залізняк і Гонта? Та такі питання надто наївні: річ у тому, що в кожній новій політичній ситуації, в якій вирішується доля країни, нарід мусить задекларувати свою волю, якщо не погоджується стати безвольною іграшкою в чужих руках. В 1941 р. почала ліквідуватись большевицька окупація України, а наступала німецька окупація і український нарід мусів зайняти своє становище до тих історичних подій. І він його заняв — Актом 30 червня 1941 р., заявивши перед світом і перед історією, що він змагає до відновлення державно-національної незалежності України, а не до зміни окупанта.

У-ен-ерівці кажуть: Та ж українська влада існувала від 1921 р. — „Державний центр УНР” з А. Лівичьким як президентом України у проводі! — Можливо, що хтось вірив у це — до 1941 р. Але, якщо б так справді було, то та влада мусіла зайняти виразне становище вже до самого вмаршу німців в Україну і

вже обов'язково, до того, що діялось в Україні в 1941-44 рр. Вона мусіла або відмовити німцям права вмішуватись в українські справи і запротестувати перед світом проти німецького насилля, або стати партнером німців у війні з большевиками. Чому ж не було ні одного, ні другого? Де була та „влада”, той „єдино-легальний уряд УНР” в роках важкого лихоліття українського народу 1941-44 рр.? Чому той „уряд” мовчав, коли німці парцелювали і грабили Україну, а український нарід запрягали в ярма? Та ж ні Андрія Лівичького, ні нікого з його „міністрів” німці й одного дня не держали в своїх концтаборах, хоч ті перебували на німецькій або під-німецькій території. Чому „президент” А. Лівичький підписував плачливі меморіяли до Гітлера побіч полк. А. Мельника як рівнорядний представник **одного політичного середовища**, а не як суверен України, який ставить вимоги, а не жаліється? (Для порівняння: чи годен уявити собі хтось меморіал УГВР до Сталіна, в якому УГВР жаліється перед Сталіном на те, що большевики „виснажують населення голодом, забороняють культурно-освітнє життя тощо і з огляду на таку політику большевиків, (УГВР) — не несе ніякої відповідальности за дальший розвій українсько-большевицьких взаємин”!?) Чому навіть мельниківці, які в той час були в дружніх взаєминах з у-ен-ерівцями, творили в 1941-44 рр. нові Національні Ради, які мали становити по їхньому зрозумілу намістку української влади, замість підчинитись і розбудовувати державний апарат „легального уряду УНР”? Чому вже навіть в 1945 р., коли німці кілька днів перед розвалом пробують переговорювати з українцями в справі створення українського уряду, українців репрезентує полк. А. Мельник, і веде переговори замість того, щоб вже на вступі заявити, що — єдино компетентним у таких справах є легальний уряд УНР під проводом президента А. Лівичького?...

Були випадки, що на Наддніпрянщині питались новоприбулих, що сталося з колишнім урядом УНР; та запитані — або не вміли, або встидались дати на це ясну відповідь.

Якщо „державний центр УНР” уважав себе репрезентантом державницьких змагань українського народу, то всяке моральне право на це втратив він вже 22 червня 1941 р. своєю мовчазною заявою незаінтересування долею України. В бурхливих роках другої світової війни український нарід сам заговорив у своєму імені і визначив своїм репрезентантом в дні 30 червня 1941 р. Тимчасове Управління, а в липні 1944 з огляду на нове положення — Українську Головну Визвольну Раду.

*

Ще надто мала віддаль часу ділить нас від Акту 30 червня 1941 р. Ще живі і багато з його творців і його прихильники і противники і тому ще надто міцні партійні, а то й особисті пристрасті, які затемнюють думання і заставляють декого ставити особисте над загальним. Та пройде ще трохи часу, час змиє всі партійні „застереження” й інсинуації, як дощ змиє вуличний бруд і в українській народній традиції та на сторінках української історії залишиться Акт відновлення української держави, проголошений 30 червня 1941 р. та започаткована ним протинімецька боротьба як — величній документ політичної зрілості та мужньої постави українського народу в важкій і вирішній мент.

◆